

De teugels strak

Werken aan knelpunten en behouden van ruiterspaden op de Utrechtse Heuvelrug
in de gebieden van Staatsbosbeheer

De teugels strak

Werken aan knelpunten en behouden van ruiterspaden op de Utrechtse Heuvelrug
in de gebieden van Staatsbosbeheer

Auteur:	Rebecca Wielink
Opleiding:	Bos- en Natuurbeheer
Studierichting:	Natuur- en Landschapstechniek
Onderwijsinstelling:	Van Hall Larenstein
Begeleider hogeschool:	Anneke Zemmeling
Majorcoördinator:	Giel Bongers
Opdrachtgever:	Staatsbosbeheer
Begeleider Staatsbosbeheer:	Rein Zwaan
Datum van voltooiing:	25 augustus 2016

Interne publicatie Staatsbosbeheer

Inhoud

Voorwoord	4
Samenvatting	5
1 Inleiding	6
1.1 Probleemanalyse	7
1.2 Probleemstelling	8
1.3 Randvoorwaarden	9
1.4 Werkwijze	10
1.5 Doelstelling	11
1.6 Doelgroep	11
1.7 Leeswijzer	11
2 Voorwaarden voor ruiterspaden	12
2.1 Passeerbaarheid	13
2.1.1 Creëren van droge paden... ..	13
2.2.2 Erosieproblematiek.....	14
2.2 Verkeersveiligheid	15
2.3 Overzicht	16
2.3.1 Snoeien naast het ruiterspad	16
2.3.2 Interactie tussen gebruikersgroepen	16
3 Actuele situatie in het studiegebied	17
3.1 Knelpuntenanalyse	18
3.2 Beoordeling knelpunten boswachterijen.....	20
3.2.1 Amerongen	20
3.2.2 Zuilenstyn.....	21
3.2.3 Leersum	22
3.2.4 Wildeman.....	23
3.2.5 Austerlitz.....	24
4 Financieren van ruiterspaden	26
4.1 Uitgaven ruiterspaden Staatsbosbeheer Utrecht 2013-2015	26
4.2 Normbedragen voor ruiterspaden	27
4.3 Beheer huidige knelpunten	28
4.4 Begroting gebaseerd op jaarlijks onderhoud ruiterspaden	29
5 Ervaringen andere organisaties met een gebruikersbijdrage	30
5.1 Landgoed Den Treek Henschoten	30
5.2 Natuurmonumenten.....	31
5.3 Goois Natuurreservaat.....	31
5.4 Utrechts Landschap	32
5.5 Mountainbike Utrechtse Heuvelrug	32
5.6 Enquête over gebruikersbijdrage door NVVR	32

5.7	Onderzoek hoofdkantoor Staatsbosbeheer Landelijke Buitenrijpas	33
5.8	Terugkoppeling situatie Staatsbosbeheer Utrecht	34
6	Betrekken van ruiters bij het gebied	35
6.1	Helpen bij onderhoud door ruiters aan ruiterpaden	35
6.2	Gebruikersgroep realiseren	36
7	Juridische aspecten bij het vragen van een gebruikersbijdrage	37
7.1	Artikel 461 Wetboek van Strafrecht	37
7.2	Natuurschoonwet	37
8	Toekomstvisie edelherten	39
8.1	Recreatief medegebruik van ecoducten door ruiters	40
8.2	Relatie edelherten en ruitersport	41
9	Conclusies	42
10	Discussie	44
11	Aanbevelingen	45
	Bronnen	46

Bijlagen

Bijlage 1, toelichting werkwijze	48
Kaarten:	
Bijlage 2 Knelpunten Amerongen	49
Bijlage 3 Knelpunten Zuilenstyn	50
Bijlage 4 Knelpunten Leersum	51
Bijlage 5 Knelpunten Wildeman	52
Bijlage 6 Knelpunten Austerlitz	53
Gespreksverslagen:	
Bijlage 7 Den Treek Henschoten, Martin Holsen	54
Bijlage 8 Utrechts Landschap, Martijn Bergen	56
Bijlage 9 Goois Natuurreservaat, Thea Sciarone	58
Bijlage 10 MTB Utrechtse Heuvelrug, Bert Lam	60
Bijlage 11 Vereniging het Edelhert, Josef Linthorst	62
Bijlage 12 Nationaal Park Hoge Veluwe, Jakob Leidekker	64
Bijlage 13 Koninklijke Nederlandse Hippische Sportbond (KNHS) Coen Langekemper	66

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie 'De teugels strak, werken aan knelpunten en behoud van ruiterspaden'. Dit onderzoek is geschreven in het kader van mijn afstudeeropdracht voor de opleiding Bos- en Natuurbeheer op van Hall Larenstein te Velp.

Ik wil Johannes Regelink bedanken voor de tip om contact op te nemen met Rein Zwaan. Een afstudeerstage was snel geregeld via berichtjes via LinkedIn en een gesprek met Rein. Lastiger was echter om toestemming te krijgen van Larenstein, vanwege het 'NLT-gehalte' van de opdracht. Na uitbreiding van de opdracht, een strenge blik van Giel Bongers en de opmerking 'wel goed je best doen hè?' had ik uiteindelijk toch het gewilde, groene toestemmingsformulier met handtekening in mijn bezit.

Tijdens mijn studie heb ik onderzoek gedaan naar onderwerpen waarvan ik van tevoren nooit had kunnen bedenken dat er zoveel over te ontdekken valt, zo ook tijdens dit onderzoek. Met een lichte angst voor paarden, die ik overigens nu pas opbiecht, waren ruiterspaden volledig nieuw terrein voor mij. Toch heb ik veel plezier gehad in het veldwerk, het bezoeken van verschillende organisaties en het schrijven van dit advies. Bovendien heb ik veel geleerd over het beheer van ruiterspaden en paarden. Wellicht dat ik in de toekomst zelfs zelf een echte 'buitenrit' wil maken.

De afgelopen maanden was Rein Zwaan mijn afstudeerbegeleider vanuit Staatbosbeheer. Voor mij was het onderwerp ruiterspaden en ruitersport volledig nieuw en voor Rein was het de eerste keer dat hij een 'eigen' afstudeerstagiaire had. Ik hoop dat de ervaring van Rein net zo goed was als die van mij. Ik wil Rein bij deze hartelijk bedanken voor zijn begeleiding tijdens de afgelopen periode. Ook wil ik de boswachters, beheerders en medewerkers in de regiokantoren Baarn en Leersum hartelijk bedanken voor het warme welkom en de vele kopjes extra sterke, zwarte koffie waardoor ik een 'heel wakker meisje' ben gebleven.

Rebecca Wielink, 25 augustus 2016

Samenvatting

Deze scriptie beschrijft een onderzoek dat is uitgevoerd bij Staatsbosbeheer, Provinciale eenheid Utrecht. Het onderzoeksgebied bestaat uit de boswachterijen Austerlitz, Wildeman, Leersum, Zuilenstyn en Amerongen. Door verandering in overheidsfinanciering is het onderhoud van ruiterspaden niet meer gedekt (Kerstiëns, 2014). Staatsbosbeheer Utrecht wil de ruiterspaden behouden vanwege de recreatiezonering en om conflicten tussen gebruikers te voorkomen. Ook vervult Staatsbosbeheer een maatschappelijke rol door het openstellen van de ruiterspaden. Speciale aandacht is nodig voor de eventuele terugkeer van het edelhert. Edelherten komen nog niet voor in het gebied, maar in de toekomst bereiken zij het gebied waarschijnlijk wel. Het moet duidelijk worden of de huidige ruiterspadenstructuur knelpunten oplevert voor de terugkeer.

De hoofdvraag is als volgt geformuleerd: Welke acties moet Staatsbosbeheer ondernemen om de ruiterspaden in de gebieden van Staatsbosbeheer op de Utrechtse Heuvelrug te verbeteren en behouden ten behoeve van de ruitersport?

Door middel van een literatuurstudie zijn de eisen aan ruiterspaden vanuit de ruitersport onderzocht. Er is veldwerk verricht om de knelpunten te achterhalen. De knelpunten zijn vervolgens gerangschikt op prioriteit. Sommige gebiedseigenaren in de omgeving stellen een gebruikersbijdrage voor ruiters verplicht, dit is een vorm van inkomsten waarmee zij (een deel van) het onderhoud aan de ruiterspaden kunnen betalen. Met een aantal eigenaren zijn gesprekken gevoerd, met als doel hun ervaringen met een gebruikersbijdrage te achterhalen. Ook zijn er berekeningen gedaan met gegevens van Grontmij en Groenklus om de jaarlijkse onderhoudskosten voor ruiterspaden in te schatten. Het vraagstuk over de edelherten is onderzocht door een literatuurstudie en interviews met Vereniging het Edelhert en Nationaal Park de Hoge Veluwe.

De voorwaarden waar een pad aan moet voldoen zijn vanuit het oogpunt van de ruitersport: drie meter hoog en ten minste 1 meter breed, passeerplekken ten minste 1.75 meter breed. Bij hoog opgaande begroeiing moet er aan beide zijden van het pad een obstakelvrije zone van 0,5 meter toegevoegd worden. Het pad moet zo vlak mogelijk zijn. Kruisingen moeten overzichtelijk zijn zonder opgaande begroeiing. De vastgestelde knelpunten zijn: natte plekken, onoverzichtelijke/gevaarlijke kruisingen, te smalle paden, een boom op het pad, erosieproblematiek en wildroosters (KNHS, 2005).

Deze kunnen opgelost worden door: het graven van watergaten, snoeiwerk langs smalle paden en kruisingen, omgevallen bomen verwijderen en opstapjes plaatsen bij de wildroosters. Erosieproblematiek kan tijdelijk worden opgelost door het opnieuw opbrengen zand, eens in de vijf tot tien jaar.

Binnen de onderzoeksperiode is door Marieke Hoffmann van de Nederlandse Vereniging voor Vrijtijds Ruiters (NVVR) een facebookpagina voor gebruikers gestart, om vrijwilligerswerk aan de ruiterspaden stimuleren. Dit initiatief biedt mogelijkheden voor meer participatie.

Het behouden van de ruiterspaden in het onderzoeksgebied in goed-berijdbare staat kost afgerond 8000 euro per jaar.

Een gebruikersbijdrage kan helpen om dit bedrag te genereren. Door een gebruikersbijdrage te vragen voor het gebruik van de ruiterspaden, kopen ruiters een dienst. Op grond van Artikel 461 uit het Wetboek van Strafrecht kan Staatsbosbeheer deze eis omwille van de toegang stellen aan ruiters.

Staatsbosbeheer wil graag ruimte bieden aan edelherten in haar gebieden op de Utrechtse Heuvelrug. Ten aanzien van de edelherten is recreatief medegebruik door recreanten mogelijk in de kernleefgebieden voor edelherten. Dit beperkt zich tot wandelen en paardrijden op de aangewezen paden (Bruinderink, 2003). Edelherten kunnen erg tolerant worden ten aanzien van mensen wanneer die zich voorspelbaar gedragen (Linthorst, 2016) (Linthorst, 2016). Ruiters die zich rustig gedragen en op de ruiterspaden blijven zijn in het algemeen weinig verontrustend voor edelherten. Uit het huidige onderzoek blijkt dat er op dit moment bestaan geen redenen bestaan om aan te nemen dat de huidige routestructuur knelpunten oplevert voor de mogelijke terugkeer van edelherten in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

1 Inleiding

Deze scriptie beschrijft een onderzoek dat is uitgevoerd bij Staatsbosbeheer, Provinciale eenheid Utrecht. De aanleiding is verandering in de overheidsfinanciering voor recreatieve voorzieningen in de natuur (Kerstiëns, 2014). Het onderhoud van ruiterspaden is hierdoor niet meer gedekt.

In 2014 had Staatsbosbeheer de ambitie om een andere financieringsbron te onderzoeken: de Nationale Buitenrijpas. Ruiters zouden gaan betalen voor het gebruik van ruiterspaden, maar uit een interne publicatie blijkt dat de ontwikkeling van de Nationale Buitenpas, die voor alle gebieden van Staatsbosbeheer zou gaan gelden, eind 2014 is stopgezet (Team Digitalis, Staatsbosbeheer, 2014). Het landelijk beleid van Staatsbosbeheer ten aanzien van ruiterspaden is om: geen ruiterspaden te sluiten maar het onderhoud te beperken tot het minimum (Team Digitalis, Staatsbosbeheer, 2014). De landelijke ambitie van Staatsbosbeheer was om in 2014 was om een nieuw systeem voor financiering draaiende te hebben in 2016, maar dit is tot op heden nog niet gerealiseerd (Kerstiëns, 2014).

De termen ruiterroute en ruiterspad worden regelmatig door elkaar gebruikt. Deze termen hebben echter een verschillende betekenis. Ruiterspaden zijn paden die speciaal voor ruiters zijn aangelegd (Bergsma, 2008). In de gebieden van Staatsbosbeheer Utrecht zijn ruiters verplicht de ruiterspaden te gebruiken. Ruiterroutes zijn uitgezette routes die variëren in lengte en tijdsduur (Bergsma, 2008). Ruiterroutes lopen zowel over ruiterspaden als over de openbare verharde en onverharde wegen. In het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug ligt een uitgebreid routenet voor ruiters. Dit routenet loopt over de gebieden van verschillende eigenaren. Enkele eigenaren hebben een systeem waarbij ruiters betalen voor het gebruik van de ruiterspaden die door hun gebied lopen.

Staatsbosbeheer is een van de belangrijkste aanbieders van ruiterspaden (Bergsma, 2008). Een derde van de ruiterspaden in Nederland ligt in terreinen van Staatsbosbeheer. Door het grote aanbod van Staatsbosbeheer voor ruiters, onderscheidt Staatsbosbeheer zich van andere terreinbeheerders. Nederland kent ongeveer 500.000 ruiters (KNHS, 2013). Dit is 2,7 procent van de bevolking. Hiervan maken 276.000 ruiters wel eens een buitenrit (Verhorst, 2014). Hiermee heeft het onderzoek maatschappelijke relevantie; het behoud van ruiterspaden faciliteert een belangrijke groep recreanten (Hof, 2011). Ook helpen de paden in de terreinen van Staatsbosbeheer het routenetwerk op in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug versterken.

Staatsbosbeheer Provinciale eenheid Utrecht wil recreanten betrekken bij haar gebieden. Beleving is hierbij belangrijk. De Utrechtse Heuvelrug is met haar mooie, bosrijke omgeving erg geschikt voor paarden en ruiters. Het behoud van ruiterspaden in de Provinciale eenheid Utrecht biedt ruiters de kans om de natuur te beleven op een manier die past bij dit type recreant en het gebied.

Gezien het landelijk beleid zijn er maar beperkte (financiële) middelen voor herstel en behoud aanwezig en zijn alternatieve inkomstenbronnen gewenst om de ruiterspaden te behouden. Er is behoefte aan een verkenning van de mogelijkheden voor het vragen van een gebruikersbijdrage in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Door de veranderingen in de overheidsfinanciering is er de laatste jaren meer aandacht voor bronnen van alternatieve financiering als het gaat om recreatie in natuurgebieden. Om de ruiterspaden in de gebieden van Staatsbosbeheer Utrecht te behouden, moeten de mogelijkheden voor kostenbesparing en alternatieve financiering verkend worden.

Naast ruiters maken ook andere recreatiegroepen gebruik van het gebied. Staatsbosbeheer Utrecht werkt samen met een georganiseerde groep mountainbikers. Dit is een voorbeeld van zelforganisatie die Staatsbosbeheer ook graag voor ruiters zou zien. De mountainbikers hebben routes en paden ontwikkeld in, onder andere, de gebieden van Staatsbosbeheer. Deze groep is verenigd in een intentieverklaring. Zij verwerven eigen inkomsten door de verkoop van vignetten. Ook hebben zij een groot vrijwilligersnetwerk dat ondersteunt in het onderhoud van huidige paden. De opbrengsten van de verkoop van vignetten gaan naar een rekening bij het recreatiefonds. De opbrengsten worden gebruikt voor de aanleg van nieuwe routes.

Staatsbosbeheer Provinciale eenheid Utrecht wil dat het edelhert in de toekomst terugkeert naar het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Daarom vindt Staatsbosbeheer het belangrijk dat er nu al rekening gehouden wordt met de eventuele terugkomst van deze soort.

Nationaal Park de Hoge Veluwe heeft per 1 januari 2016 besloten om het struinen door wandelaars, fietsers en ruiters niet meer toe te staan omdat het gedrag van edelherten indiceert dat zij verstoring ervaren (Nationaal Park Hoge Veluwe, 2016). Dit is de reden dat Staatsbosbeheer Utrecht duidelijkheid wil over de relatie tussen ruiters en edelherten.

De vraag is of ruiters, die gebruik maken van de ruiterpaden op de Utrechtse Heuvelrug, een probleem vormen voor de terugkeer van het edelhert. Om eventuele knelpunten op tijd te voorkomen, is behoefte aan verder onderzoek. De Utrechtse Heuvelrug kan in de toekomst mogelijk functioneren als leefgebied voor het edelhert. Momenteel is dit nog niet haalbaar vanwege de grote versnippering, maar deze wordt langzaam opgelost. Het openen van de ecoducten Rumelaar en Mollebos zijn stappen in de goede richting.

1.1 Probleemanalyse

Het probleem wordt veroorzaakt doordat er te weinig geld is voor het onderhoud en beheer van de ruiterpaden. Als gevolg van het minimale onderhoud, ontstaan knelpunten. Staatsbosbeheer Utrecht heeft te weinig budget om deze knelpunten op te lossen.

Het is bekend bij Staatsbosbeheer Utrecht dat er knelpunten op de route zijn. Waar deze precies liggen en wat de knelpunten zijn, is echter niet duidelijk.

Doordat de paden minimaal onderhouden zijn, komt de recreatiezonering in het geding. Recreatiezonering is het scheiden van verschillende groepen recreanten, door paden aan te wijzen voor een bepaald type recreant, bijvoorbeeld wandelpaden voor wandelaars, fietspaden voor fietsers en ruiterpaden voor ruiters (Hof, 2011). Staatsbosbeheer Utrecht constateert dat er conflicten optreden tussen ruiters en andere recreanten. Door het minimale onderhoud zijn de ruiterpaden op bepaalde delen slecht toegankelijk voor ruiters en maken zij gebruik van paden die voor andere recreatiegroepen bedoeld zijn. Om de recreatiezonering in stand te houden moeten de ruiterpaden in betere conditie zijn dan dat nu het geval is. Daarnaast voldoen paden van andere gebruikers aan andere voorwaarden. Deze zijn meestal niet geschikt voor paarden. In de praktijk treedt regelmatig schade op aan paden doordat ruiters gebruik maken van paden die hier niet op berekend zijn.

Als de paden slecht toegankelijk zijn, gaan ruiters soms van de paden af en lopen zij door het bos of naast het pad. Dit kan schade aanbrengen aan (kwetsbare) natuur.

Om deze redenen wil Staatsbosbeheer dat ruiters op hun eigen paden blijven.

In het verleden werd aangenomen dat de relatie tussen ruiters en edelherten geen problemen veroorzaakt, maar door ervaringen van het Nationaal Park Hoge Veluwe is een kritische analyse nodig. Staatsbosbeheer hoopt edelherten in de toekomst te verwelkomen in het gebied. Nu de knelpunten ten aanzien van ruiterpaden in kaart worden gebracht, is onderzoek naar dit aspect ook van belang.

1.2 Probleemstelling

De probleemstelling is als volgt geformuleerd:

Hoofdvraag:

- Welke acties moet Staatsbosbeheer ondernemen om de ruiterspaden in de gebieden van Staatsbosbeheer op de Utrechtse Heuvelrug te verbeteren en behouden ten behoeve van de ruitersport, rekening houdend met de gewenste ecologie van het gebied?

Deelvragen

- Wat zijn de voorwaarden waar ruiterspaden aan moeten voldoen vanuit het oogpunt van de ruitersport?
- Wat zijn knelpunten in het onderzoeksgebied voor ruiters en wat zijn oplossingen voor de vastgestelde knelpunten?
- Wat zijn de kostenposten voor het beheer van de ruiterspaden?
- Hoe gaan andere gebiedseigenaren om met gebruikersbijdragen en is het voor Staatsbosbeheer mogelijk om een gebruikersbijdrage te innen, rekening houdend met de juridische aspecten?
- Hoe kunnen de gebruikers van de ruiterspaden georganiseerd worden zodat zij zelf de ruiterspaden helpen onderhouden?
- Op welke manieren kan er rekening gehouden worden met de mogelijke terugkeer van edelherten in het onderzoeksgebied ten aanzien van de ruitersport?
- Levert de aanwezigheid van de huidige ruiterspaden knelpunten op voor de terugkeer van edelherten?

1.3 Randvoorwaarden

Het onderzoek beperkt zich tot het ontwikkelen van een plan dat geschikt is voor het Nationale Park Utrechtse Heuvelrug, specifiek in de gebieden van Staatsbosbeheer Utrecht. Dit zijn de boswachterijen Amerongen, Zuilenstyn, Leersum, Wildeman en Austerlitz. Het onderzoek gaat over de bestaande ruiterpaden in deze gebieden. Met verbeteren van de ruiterpaden wordt het oplossen van knelpunten bedoeld. Staatsbosbeheer wil de ruiterpaden, nu en in de toekomst, duurzaam behouden.

Binnen het onderzoek wordt rekening gehouden met de bestaande recreatiezonering. Recreatiezonering is in dit geval; sturen met de recreatiedruk door recreatieve voorzieningen op bepaalde plekken aan te leggen. Vooral op de noordelijke kant van de Utrechtse Heuvelrug liggen kansen voor recreatie (de Groot, 2006). Dit is vastgelegd in het Beheer en Inrichtingsplan Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Op de zuidelijke kant wordt geprobeerd minder recreatievoorzieningen te realiseren; deze kant dient als rustgebied voor wilde dieren. Er ligt een bosreservaat in het noordelijk deel van het onderzoeksgebied. Hier wordt niet ingegrepen en dit reservaat is beperkt toegankelijk voor recreanten.

Het is bekend dat er knelpunten zijn op de ruiterpaden, veroorzaakt door minimaal onderhoud in de gebieden van Staatsbosbeheer op de Utrechtse Heuvelrug. Dit onderzoek geeft duidelijkheid in de locatie en aard van de knelpunten. Ook is in een aantal gevallen bekend dat de paden slecht toegankelijk zijn door de ligging in het landschap. Per knelpunt is gezocht naar een mogelijke oplossing. Het bestaande routenetwerk mag niet in gevaar komen. De focus van het onderzoek ligt op het beheer en onderhoud van de ruiterpaden en onderzoeken of het mogelijk is om een gebruikersbijdrage in te voeren.

Staatsbosbeheer heeft een lage prioriteit voor ruiterpaden vanwege het beperkte budget. Wel bestaat de wens om de ruiterpaden, nu en in de toekomst, te behouden omdat dit een specifieke groep recreanten faciliteert. De ruiterpaden moeten in ieder geval het gehele jaar veilig begaanbaar moeten zijn. Staatsbosbeheer accepteert wel dat paden soms moeilijk begaanbaar zijn, bijvoorbeeld in de winter na een hele natte periode. Zolang de veiligheid gewaarborgd blijft, accepteert Staatsbosbeheer dat er verschillende weersomstandigheden zijn, waardoor ruiterpaden soms lastiger begaanbaar zijn.

De focus van het onderzoek ligt op ruiters, niet op het rijden met paard en aanspanning. Een beperkt aantal van de bestaande routes is geschikt als men-route, waarbij gereden kan worden met paard en aanspanning. Het gebied is echter op de meeste plekken niet geschikt voor rijden met aanspanning en er bestaat bij Staatsbosbeheer niet de wens om het aantal men-routes uit te breiden. Menners zijn daarom buiten beschouwing gelaten.

1.4 Werkwijze

Om een goed beeld te krijgen van de actuele situatie, zijn de ruiterspaden in de boswachterijen van Staatsbosbeheer Utrecht bezocht. Alle ruiterspaden zijn per auto of lopend afgelegd. Bij het constateren van een knelpunt is de locatie op een veldwerkk kaart gemarkeerd. Ook zijn er foto's gemaakt van het geconstateerde knelpunt. Dit vormt de basis voor de knelpuntenanalyse in hoofdstuk 3.

De eisen aan de ruiterspaden, gesteld door de ruitersport, zijn onderzocht door middel van literatuurstudie en een gesprek met Regioconsult Coen Langkemper van de Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS). Hij is, vanwege zijn goede samenwerking met Staatsbosbeheer, gevraagd naar zijn ervaring met en mening over (minimaal) onderhoud aan ruiterspaden, participatie door ruiters en naar het standpunt van de KNHS over gebruikersbijdragen voor ruiterspaden. Bij het uitvoeren van de literatuurstudie naar de eisen aan ruiterspaden is gebruik gemaakt van het handboek Ruiter en Mepaden, leidraad voor ontwerp van de KNHS.

In de omgeving zijn verschillende gebiedseigenaren die een gebruikersbijdrage vragen voor het gebruik van de ruiterspaden. Dit zijn: Den Treek Henschoten, Utrechts Landschap, en het Goois Landschap. Zij hebben praktijkervaring met het innen van een gebruikersbijdrage voor ruiters. Hun ervaringen zijn waardevol voor Staatsbosbeheer omdat Staatsbosbeheer mogelijk een gebruikersbijdrage wil invoeren voor ruiters. Er is gebeld met de boswachter van Natuurmonumenten op de Utrechtse Heuvelrug om te vragen naar hun ervaringen met het beheer van ruiterspaden. Natuurmonumenten vraagt in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug geen gebruikersbijdrage voor het gebruik van ruiterspaden. Wel hebben zij, net als Staatsbosbeheer, te maken met de verandering in overheidsfinanciering. In een aantal andere gebieden vraagt Natuurmonumenten wel een bijdrage aan ruiters en mountainbikers.

Er is gekozen voor semigestructureerde interviews met een aantal hoofdvragen. Hierdoor blijft er voldoende ruimte over voor respondenten om eigen meningen, gedachten en onverwachte uitkomsten te benoemen. De interviews zijn woordelijk opgenomen in het gespreksverslag. Deze zijn opgestuurd naar de geïnterviewde ter controle. De gespreksverslagen zijn opgenomen in bijlage 7 tot en met 13.

Het vraagstuk over de ruitersport en edelherten is beantwoord met behulp van een literatuurstudie. Bij het uitvoeren van de literatuurstudie naar de relatie tussen ruiters en edelherten, is gebruik gemaakt van Digitalis, de interne zoekmachine van Staatsbosbeheer en Google Scholar. Daarnaast is de voorzitter van Vereniging Het Edelhert geïnterviewd om extra informatie te verkrijgen over deze soort en de relatie met ruiters. Door de voorzitter van Stichting het Edelhert is een lijst literatuur aangedragen, zoals genoemd in bijlage 11. Nationaal Park de Hoge Veluwe heeft lange tijd ruiters laten 'struinen' door het natuurgebied. Inmiddels is dit afgeschaft omdat er vermoedens waren dat edelherten onvoldoende rust hebben in het gebied (Nationaal Park Hoge Veluwe, 2016). Er is contact opgenomen met Jakob Leidekker, hoofd bedrijfsvoering van het Nationaal Park de Hoge Veluwe, over de relatie tussen ruiters en edelherten.

Zie bijlage 1, toelichting werkwijze, voor een uitgebreide tabel van de gevolgde werkwijze per deelvraag.

1.5 Doelstelling

Het doel is de ruiterspaden in de toekomst te behouden, op ecologisch en economisch verantwoorde wijze. Als deze doelstelling bereikt wordt, kan Staatsbosbeheer de ruiterspaden ook in de toekomst duurzaam behouden. De bestaande knelpunten op de ruiterspaden zijn in beeld en er worden handvaten geboden om deze op te lossen. Er is duidelijk of het mogelijk is om een gebruikersbijdrage voor het gebruik van de ruiterspaden in te voeren om extra inkomsten te verwerven voor het onderhoud.

Staatsbosbeheer Utrecht wil graag de ruiterspaden behouden en verbeteren. Met verbeteren wordt het oplossen van bestaande knelpunten bedoeld. Daarnaast is inzichtelijk of er knelpunten zijn ten aanzien van de mogelijke terugkeer van het edelhert op de Utrechtse Heuvelrug ten aanzien van de ruitersport.

1.6 Doelgroep

Dit onderzoek wordt uitgevoerd voor Staatsbosbeheer Utrecht. Daarnaast is dit onderzoek interessant voor gebiedseigenaren met een vergelijkbaar landschapstype met ruiterspaden, omdat er praktische oplossingen genoemd worden voor knelpunten die mogelijk ook bij andere gebiedseigenaren voorkomen. Ook is het onderzoek interessant omdat er een selectie is van gehanteerde, jaarlijkse kosten van verschillende organisaties voor het onderhoud van ruiterspaden op zandgrond. Er is onderzocht welk jaarlijks onderhoud er minimaal nodig is om de ruiterspaden in redelijke staat te behouden. Er is een indicatie gegeven van de jaarlijkse kosten die nodig zijn om ruiterspaden in redelijke staat te behouden. Hiervoor zijn gegevens van een gecertificeerde aannemer gebruikt.

1.7 Leeswijzer

Hoofdstuk 1 presenteert de aanleiding voor het onderzoek. Hoofdstuk 2 geeft de voorwaarden voor ruiterspaden weer. In hoofdstuk 3 is er veel aandacht voor de bestaande knelpunten. Vervolgens, in hoofdstuk 4, is er aandacht voor de jaarlijkse onderhoudskosten van ruiterspaden. Hoofdstuk 5 gaat dieper in op ervaringen van andere organisaties die een gebruikersbijdrage hanteren. Vervolgens, in hoofdstuk 6, worden de mogelijkheden tot participatie door gebruikers besproken. In hoofdstuk 7 worden de juridische aspecten die van belang zijn bij het vragen van een gebruikersbijdrage besproken. In hoofdstuk 8 is er een analyse gemaakt van de relatie tussen ruiters en edelherten. Hierna volgen de hoofdstukken conclusies, discussie en aanbevelingen.

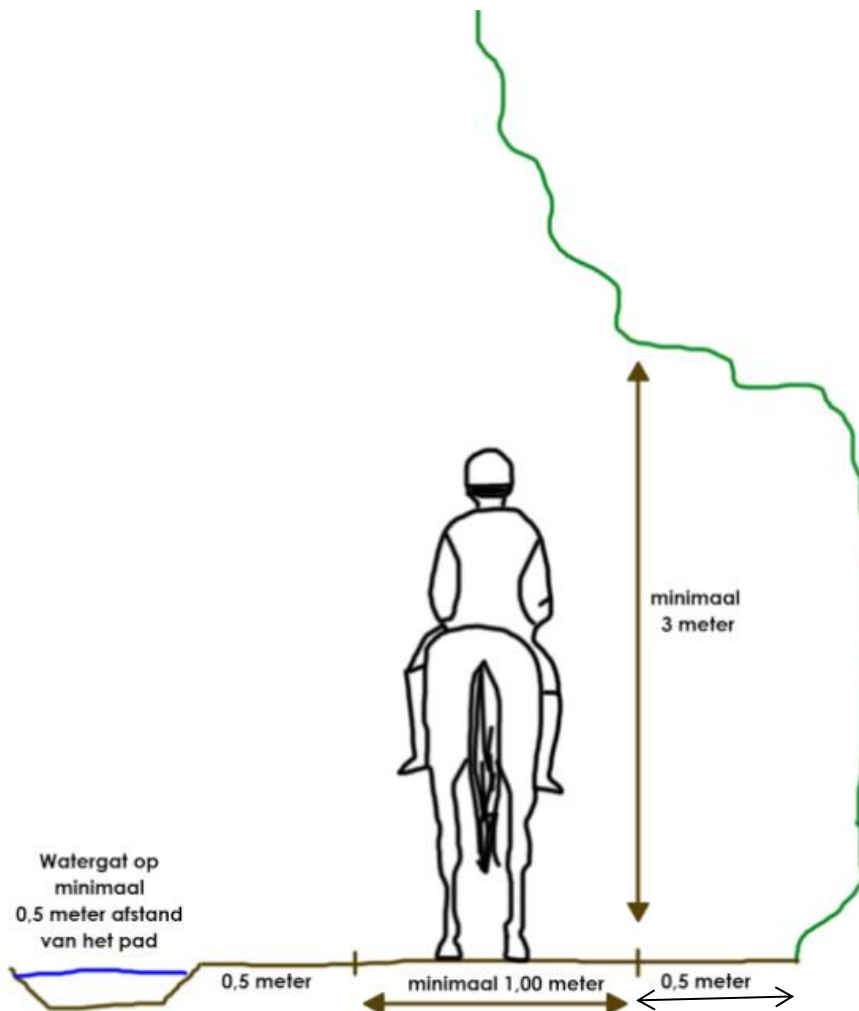
2 Voorwaarden voor ruiterspaden

Ruiters kunnen volop genieten van prachtige boswachterijen in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Wel stellen zij hoge eisen aan hun paden. Om een beeld te schetsen van hoe optimale ruiterspaden eruit zien, zijn een aantal voorwaarden opgenomen. Deze voorwaarden zijn gericht op de ruitersport.

Er zijn een aantal basisvoorwaarden waar een goed ruiterspad aan moet voldoen. Bij het bepalen van de afmetingen is uitgegaan van een groot paard met ruiter. Een ideaal pad heeft drie meter vrij profiel en is ten minste 1 meter breed. Passeerplekken dienen ten minste 1.75 meter breed te zijn. Bij hoog opgaande begroeiing moet er aan beide zijden van het pad een obstakelvrije zone van 0,5 meter toegevoegd worden. Figuur 1, dwarsdoorsnede ruiterspad, geeft een grafische weergave van deze voorwaarden.

Het pad moet zo vlak mogelijk zijn. Kuilen of boomwortels kunnen ervoor zorgen dat een paard zich verstapt en geblesseerd raakt. Ook prikkeldraad langs het pad kan problemen opleveren. Een gladde draad is geschikter als afscheiding (KNHS, 2005).

Ruiterspaden moeten voldoen aan basisvoorwaarden op gebied van passeerbaarheid, verkeersveiligheid en overzicht.

Figuur 1, dwarsdoorsnede ruiterspad

2.1 Passeerbaarheid

De passeerbaarheid is de mogelijkheid om de route op het huidige pad te vervolgen. Soms is er geen mogelijkheid om het pad via de huidige route te vervolgen. Dit kan veroorzaakt worden door verschillende redenen, bijvoorbeeld ernstige erosie, een boom op het pad of water op het pad.

2.1.1 Creëren van droge paden

Het belangrijkste is dat de ruiterpaden veilig zijn. Modder of plassen veroorzaken niet per definitie een gevaarlijke situatie, hoewel dit wel vaak als vervelend wordt ervaren door ruiters. Het graven van watergaten is een middel om modder of plassen te beperken. Watergaten zorgen ervoor dat water niet op het pad blijft staan, waardoor het pad droog blijft. Het is belangrijk dat de situatie overzichtelijk blijft. Situaties waarbij het niet goed te overzien is voor de ruiter waar een diep gat zit kunnen gevaarlijk zijn. Een voorbeeld hiervan is figuur 2, onoverzichtelijk watergat. De watergaten aan beide kanten van het pad zijn volgelopen met water, maar ook op het pad zelf staat water. Hierdoor kunnen ruiters niet zien dat er een diepe gaten direct naast het pad liggen, waarin een paard diep kan wegzakken en gewond kan raken.

Het graven van watergaten is een nuttig middel maar er moet goed gekeken worden naar de huidige situatie en naar de loop van het pad. Water gaat altijd naar het laagste punt in het landschap. Een, wat groter watergat, aan een zijde van het pad is daarom logischer dan twee kleinere watergaten aan weerszijden van het pad. Door een groter watergat te graven, wordt dit het laagste punt in het landschap en zal water zich hier verzamelen. Figuur 3, groot watergat bij kruising op bladzijde 14 is hier een goed voorbeeld van. Voorheen was dit pad erg nat. Dit voormalige knelpunt is door het graven van een groot watergat op een lage plek in het landschap opgelost. Ook ligt dit watergat op 0,5 tot 1,0 meter afstand vanaf het pad waardoor passeren veilig is.

Figuur 2, onoverzichtelijk watergat

Figuur 3, groot watergat bij kruising

2.1.2 Erosieproblematiek

Door uitspoeling van zand komt het voor dat grote keien en boomwortels aan de oppervlakte komen. Stenen zitten van nature in de ondergrond want de Utrechtse Heuvelrug is een stuwwal. Dit betekent dat ruiterspaden nooit helemaal vrij zullen zijn van stenen. Wel kan er per situatie gekeken worden in hoeverre het haalbaar is om stenen van het pad te verwijderen of weer te bedekken met zand.

2.2 Verkeersveiligheid

Verkeersveiligheid gaat over kruisingen. In het onderzoeksgebied komen kruisingen voor met andere verkeersdeelnemers. Het beste voor ruiters is als zij geen andere wegen hoeven te passeren. Als dit toch onvermijdelijk is, moeten ruiters kruisingen goed kunnen overzien.

Een paard staat niet altijd meteen stil voor een kruising. Het is voor een ruiter belangrijk om eventueel kruisend verkeer tijdig te signaleren zodat het paard bijgestuurd kan worden. Figuur 4, onoverzichtelijke kruising is een situatie waarbij dit door opgaande begroeiing niet mogelijk is voor ruiters om tijdig fietsers aan te zien komen. Kruisingen vrijmaken van opgaande begroeiing zorgt ervoor dat de situatie overzichtelijk wordt en dat ruiters op tijd kunnen anticiperen op mogelijk, kruisend verkeer.

Figuur 4, onoverzichtelijke kruising

2.3 Overzicht

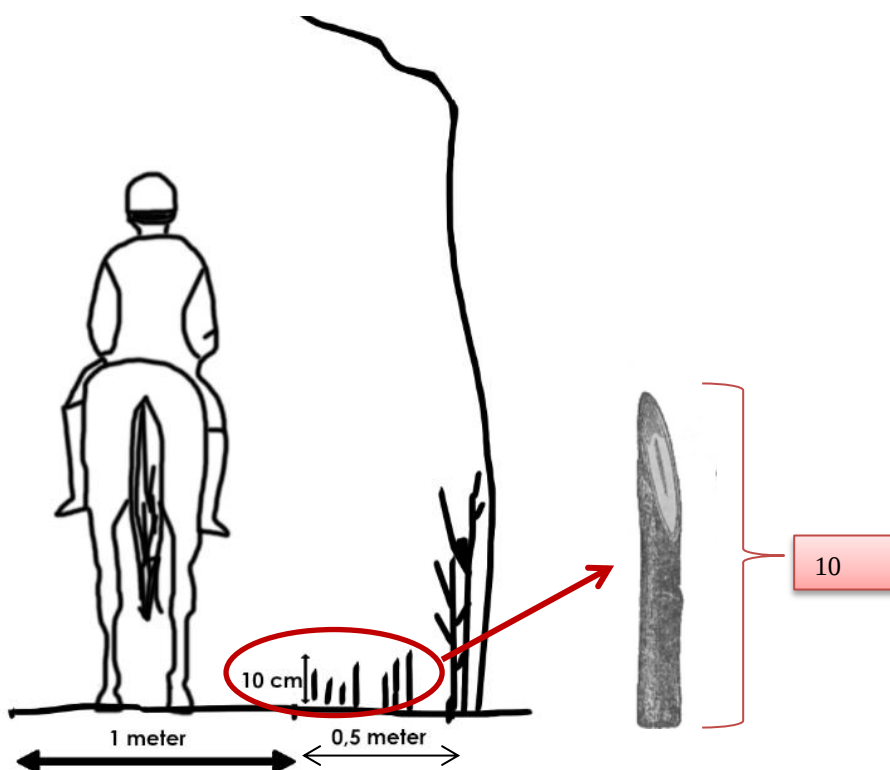
Het overzicht op een ruiterspad is de mate waarin de ruiter de situatie kan overzien en veilig kan anticiperen op de situatie. Het overzicht vermindert door opgaande begroeiing, dicht langs het pad. Ook bij kruisingen kan hoge begroeiing ervoor zorgen dat er weinig overzicht is. Hoge begroeiing wordt doorgaans verwijderd door snoeiwerkzaamheden.

Ook speelt interactie tussen gebruikersgroepen een rol in het overzicht. Recreatiezonering draagt bij aan het voorspelbaar maken van situaties waarbij verschillende gebruikersgroepen elkaar tegenkomen.

2.3.1 Snoeien naast het ruiterspad

Om het ruiterspad voldoende breed te houden wordt er gesnoeid naast het ruiterspad. Soms worden kleine bomen en struiken op ongeveer tien centimeter boven de grond afgesnoeid, af en toe zelfs schuin. Paarden kunnen zich hier ernstig aan blesseren, zie figuur 5, gevaarlijke manier van snoeien in de 0,5 zone.

Voornamelijk als vrijwilligers snoeiwerkzaamheden uitvoeren komt dit wel eens voor. Dit is een aandachtspunt bij het opleiden van eventuele vrijwilligers. Daarom moet begroeiing gelijk aan de grond worden verwijderd.

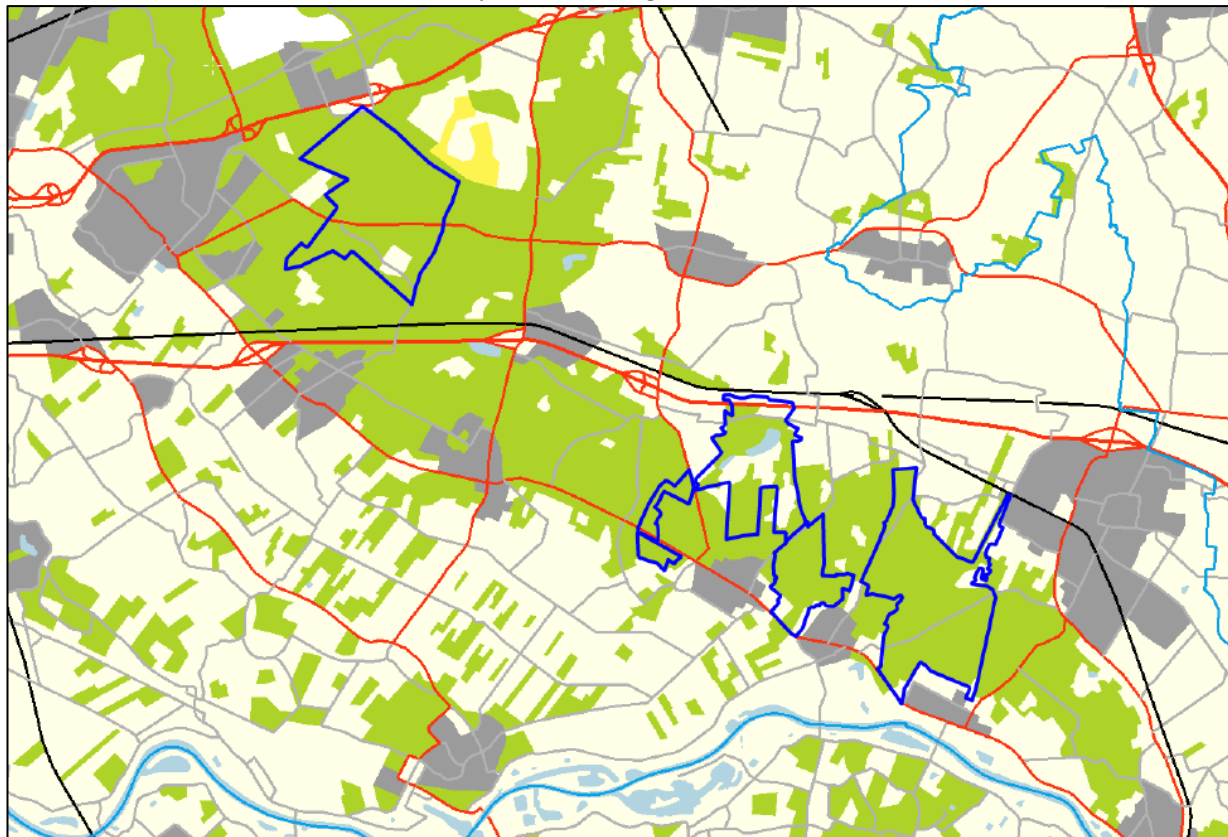
Figuur 5, illustratie gevaarlijk snoeien in de 0,5 zone

2.3.2 Interactie tussen gebruikersgroepen

Interactie tussen verschillende gebruikersgroepen levert soms spanningen op. Bij Staatsbosbeheer komen vooral klachten binnen van ruiters over mountainbikers. De verhouding tussen mountainbikers en ruiters levert soms lastige situaties op. Een paard is een vluchtdier (KNHS, 2005). Sommige paarden schrikken van mountainbikers waardoor het risico bestaat dat het paard op hol slaat. Er wordt vaak gepleit voor hard optreden, maar strakker reguleren is geen optie. Ook vindt Staatsbosbeheer dat mountainbikers een plek verdienen in het bos en het recht hebben om hun hobby uit te voeren. Door de recreatiezonering in stand te houden en de kruisingen zo veilig mogelijk te maken, kunnen conflicten zoveel mogelijk worden voorkomen. Daarnaast is het belangrijk om een beroep te doen op begrip, verdraagzaamheid en rekening houden met elkaar. Hier kunnen georganiseerde vrijwilligersgroepen wellicht een rol in spelen.

3 Actuele situatie in het studiegebied

Het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug maakt deel uit van de gehele heuvelrug. Dit stuwwalcomplex is ontstaan door schuivend ijs in de voorlaatste ijstijd (Groot Bruinderink, 2003). Het overgrote deel van het nationaal park is bos (Hemmen, 2003). De gebieden van Staatsbosbeheer Utrecht worden in figuur 6, overzicht studiegebied met boswachterijen, weergegeven. Van west naar oost zijn dit de boswachterijen Austerlitz, Wildeman, Leersum, Zuilenstyn en Amerongen.

Figuur 6, overzicht studiegebied met boswachterijen

Tabel 1, overzicht kilometers ruiterspad per boswachterij, geeft inzicht in de verdeling van het aantal kilometers ruiterspad in de verschillende boswachterijen. Met het aantal markeringen wordt het aantal paaltjes bedoeld waarmee de ruiterroute staat aangegeven.

Tabel 1, overzicht kilometers ruiterspad per boswachterij

Boswachterij	Totale ruiterspaden in kilometers	Aantal markeringen
Amerongen	23	212
Zuilenstein	7	110
Leersum (Leersumseveld en Hoogstraat)	21	218
Wildeman	1	14
Austerlitz	20	260
Totaal	72	814

3.1 Knelpuntenanalyse

De knelpunten in de verschillende boswachterijen zijn in kaart gebracht en beoordeeld. De knelpuntenanalyse gaat uit van een aantal criteria. Bij elk knelpunt werd de situatie beoordeeld op basis van passeerbaarheid, verkeersveiligheid en overzicht. De criteria die hiervoor gebruikt zijn, staan in tabel 2, prioriteitentabel. De knelpuntenanalyses per boswachterij zijn opgenomen in tabel 4 tot en met 8 in dit hoofdstuk.

Tabel 2, prioriteitentabel

Passeerbaarheid	Verkeersveiligheid	Overzicht
Slecht (-) Geen mogelijkheid om via dit pad de route te vervolgen	Slecht (-) kruising waarbij verkeer harder dan 60 km per uur rijdt	Slecht (-) Smal/geen overzicht door begroeiing
Middelmatig (+/-) Berm aanwezig	Middelmatig (+/-) Kruisingen met andere recreatiegroepen in het bos	Middelmatig (+/-) Berm aanwezig
Goed (+) Mogelijkheid tot uitwijken geschikt pad aanwezig	Goed (+) Geen kruising	Goed (+) Brede berm, goed zicht

Passeerbaarheid

De passeerbaarheid is beoordeeld op de mogelijkheid om de route op het huidige pad te vervolgen. Soms is er geen mogelijkheid om het pad via de huidige route te vervolgen. In dat geval krijgt de situatie de beoordeling 'slecht'. Indien er een berm aanwezig is, kan de ruiter het knelpunt wel passeren, maar dit is geen ideale situatie waardoor in dit geval er een 'middelmatig' toegekend wordt. Als de mogelijkheid aanwezig is om uit te wijken naar een geschikt pad, krijgt de passeerbaarheid een 'goed'.

Verkeersveiligheid

In het onderzoeksgebied komen kruisingen voor met andere verkeersdeelnemers. De kans op een ernstig ongeluk is groter bij een weg waarbij verkeer harder rijdt. Daarom hebben kruisingen waarbij het verkeer harder dan 60 kilometer per uur rijdt, de beoordeling 'slecht' gekregen. Kruisingen met andere recreatiegroepen in het bos leveren een minder groot risico op dan provinciale wegen. Daarom krijgen kruisingen in het bos de beoordeling 'middelmatig'. Als er geen kruising is bij het knelpunt, krijgt de situatie de beoordeling 'goed'.

Overzicht

Het overzicht op een pad vermindert door opgaande begroeiing, dicht langs het pad. Ook bij kruisingen kan hoge begroeiing ervoor zorgen dat er weinig overzicht is. Als het pad te smal is en een berm afwezig, krijgt de situatie de beoordeling 'slecht'. Een berm (0,5-0,9 meter) zorgt ervoor dat ruiters meer overzicht hebben, deze gevallen worden beoordeeld met 'middel'. Goed overzicht wordt bereikt door een berm van 1 meter, aan beide kanten van het pad (KNHS, 2005). Als dit het geval is krijgt de situatie de beoordeling 'goed'.

De criteria wegen even zwaar in de toekenning van de prioriteitenummers, zie tabel 3, puntentelling. Het prioriteitnummer komt tot stand door een puntentelling gekoppeld aan de (-) en (+/-). Als er extra uitleg nodig is over een specifieke locatie, staat dit genoemd bij de desbetreffende boswachterij.

Tabel 3, puntentelling

+	0 punt
+/-	0,5 punt
-	1 punt

Dit leidt tot een aantal punten bij elk knelpunt, waarmee de prioriteit is bepaald.

0 tot 1 punten	prioriteit 3
1.1 tot 2	prioriteit 2
2.1 tot 3	prioriteit 1

3.2 Beoordeling knelpunten boswachterijen

De komende paragrafen gaan dieper in op de specifieke knelpunten per boswachterij. Ook wordt er advies gegeven over hoe Staatsbosbeheer de vastgestelde knelpunten kan oplossen.

3.2.1 Amerongen

Tabel 4, knelpuntanalyse Amerongen

Locatie	Passeerbaarheid	Verkeersveiligheid	Overzicht	Toelichting	Prioriteit	Oplossing
1	-	-	-	Onoverzichtelijke kruising	1	Pad verleggen
2	+/-	-	+/-	2x Onoverzichtelijke kruising	2	Snoeien
3	+/-	+/-	+/-	Erosie, veel stenen	2	Nieuw zand opbrengen 5-10 jaar
4	+/-	+/-	+/-	Natte plekken	2	Watergat graven
5	-	+	+/-	Steile afdaling door erosie	2	Nieuw zand opbrengen 5-10 jaar

Toelichting locatie 1

De onoverzichtelijke kruising bij locatie 1 is alleen op te lossen door het pad te verleggen. Deze gevaarlijke kruising met een provinciale weg is erg onoverzichtelijk. Het pad verleggen zoals in figuur 7 en figuur 8 gesuggereerd wordt, zou een goede oplossing zijn. Het rode gedeelte van het pad zou bij deze maatregel vervallen. Aan de overkant van de weg kan dan een alternatief ruiterspad gerealiseerd worden. Echter is dat gebied niet van Staatsbosbeheer, maar van een particuliere landgoedeigenaar. Deze wil op dit moment niet dat het ruiterspad over zijn landgoed loopt. Het is niet duidelijk waar zijn bezwaren uit voortkomen. Staatsbosbeheer zou samen met de KNHS in gesprek kunnen met deze eigenaar. Het doel van het gesprek zou moeten zijn om ten eerste de bezwaren te achterhalen en ten tweede deze proberen te verhelpen.

Figuur 7, huidige situatie Amerongen

Figuur 8, gewenste situatie Amerongen

Toelichting locatie 2

Bij locatie 2 is het voldoende om de hoog opgaande begroeiing jaarlijks te snoeien. Op die manier wordt de kruising overzichtelijker en kunnen ruiters tegemoetkomend verkeer tijdig zien. In het kader van kostenbesparing zou dit uitgevoerd kunnen worden door vrijwilligers.

Toelichting locatie 3 en 5

Deze knelpunten worden veroorzaakt door erosie. Eens in de vijf tot tien jaar het uitgespoelde zand opnieuw opbrengen met behulp van een shovel is een oplossing. Dit is een kostbare maatregel. Toch wordt aangeraden deze investering eens in de vijf tot tien jaar te doen. Bij het aanbrengen moeten over het traject kleine verhogingen van 10 centimeter hoog en ongeveer 1 meter lang in het pad gemaakt worden zodat zand niet direct weer naar beneden kan spoelen. Naast het pad worden watergaten gegraven zodat zand hierin verzameld wordt. Als er niet ingegrepen wordt, zullen deze paden alleen maar steiler worden. Uiteindelijk zullen de paden hierdoor onbegaanbaar worden. Mocht dit het geval zijn, dan wordt aangeraden het pad af te sluiten en de route te beperken tot de nog wel begaanbare paden.

Toelichting locatie 4

Bij deze locatie volstaat om een watergat te graven, volgens de eisen die genoemd zijn in hoofdstuk 2.

De locatie van de knelpunten is opgenomen in bijlage 2, Knelpunten Amerongen op bladzijde 49.

3.2.2 Zuilenstyn

Tabel 5, knelpuntanalyse Zuilenstyn

Locatie	Passeerbaarheid	Verkeersveiligheid	Overzicht	Toelichting	Prioriteit	Oplossing
1	-	+	-	Erosie, veel stenen	2	Nieuw zand opbrengen 5-10 jaar
2	+/-	+	+/-	Natte plek	3	Watergat graven

Toelichting locatie 1

Er is ernstige erosie op het ruiterspad. Hier geldt ook: eens in de vijf tot tien jaar het uitgespoelde zand opnieuw opbrengen met behulp van een minikraan. Mocht dit niet mogelijk zijn waardoor de paden in de toekomst onbegaanbaar worden, is aan te raden het pad af te sluiten en de route te beperken tot de nog wel begaanbare paden. Er is geen berm aanwezig; een berm creëren is onverstandig omdat dit de erosieproblematiek kan verergeren. Wortels van bomen en begroeiing naast het pad helpen nu nog enigszins om de ondergrond vast te houden.

Toelichting locatie 2

Bij deze locatie volstaat om een watergat te graven, volgens de eisen die genoemd zijn in hoofdstuk 2.

De locatie van de knelpunten is opgenomen in bijlage 2, Knelpunten Zuilenstyn op bladzijde 50.

3.2.3 Leersum

Tabel 6, knelpuntanalyse Leersum

Locatie	Passeerbaarheid	Verkeersveiligheid	Overzicht	Toelichting	Prioriteit	Oplossing
1	-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
2	-	+	-	Natte plek	2	Watergat graven
3	+/-	-	-	Onoverzichtelijke kruising	1	Snoeien
4	+	+/-	+	Bereikbaarheid hulpdiensten	-	-
5a	+/-	+	+	Wildrooster	3	Opstap plaatsen
5b	+/-	+	+	Wildrooster	3	Opstap plaatsen
6	-	+	-	Smalle doorgang	2	Snoeien
7	+/-	+	+/-	Natte plek	3	Watergat graven

Toelichting locatie 1, 2 en 7

Bij deze vier locaties volstaat het om een watergat te graven, volgens de eisen die genoemd zijn in hoofdstuk 2.

Toelichting locatie 3

Locatie 3 heeft een hoge prioriteit omdat het gaat om een kruising met een provinciale weg. Dit knelpunt is relatief eenvoudig op te lossen door het uitvoeren van snoeiwerk.

Toelichting locatie 4

Op locatie 4 gaat het pad over een zandverstuiving. Nooddiensten kunnen deze locatie alleen bereiken met speciaal materiaal. Door ruiters wordt dit gedeelte van de pad wel als uitdagend en fijn ervaren. Er wordt geadviseerd om op dit moment geen actie te ondernemen op dit knelpunt.

Toelichting locatie 5a en 5b

Bij locaties 5a en 5b liggen wildroosters. Deze zijn noodzakelijk om het deelgebied af te sluiten want binnen het raster grazen koeien en deze mogen niet buiten het deelgebied komen. Om ruiters te helpen kan er overwogen worden om een opstapje te plaatsen voor en na het wildrooster zodat het eenvoudiger is om met een groot paard op en af te stappen.

Een klaphek, zoals nu naast de wildroosters ligt, is niet ideaal voor ruiters. Voordat het hek gepasseerd is moet het hek losgelaten worden, hierdoor klapt het hek tegen het paard (KNHS, 2005). Een alternatief is een tourniquette, zie figuur 9. Dit is echter een dure oplossing.

Figuur 9, tourniquette (KNHS, 2005)

Toelichting locatie 6

Locatie 6, smalle doorgang, is op te lossen met snoeiwerk, waarbij de criteria in hoofdstuk 2 gevolgd dienen te worden. Snoeiwerk is geschikt om te laten uitvoeren door vrijwilligers.

De locatie van de knelpunten is opgenomen in bijlage 3, Knelpunten Leersum op bladzijde 51.

3.2.4 Wildeman

Tabel 7, knelpuntanalyse Wildeman

<i>Locatie</i>	<i>Passeerbaarheid</i>	<i>Verkeersveiligheid</i>	<i>Overzicht</i>	<i>Toelichting</i>	<i>Prioriteit</i>	<i>Oplossing</i>
1	+/-	-	+/-	Onoverzichtelijke oversteek	2	Snoeien

Toelichting locatie 1

Deze kruising met de provinciale weg is onoverzichtelijk door hoogopgaande begroeiing. Door snoeiwerk kan deze kruising veiliger gemaakt worden, ruiters kunnen de kruising dan beter overzien.

De locatie van de knelpunten is opgenomen in bijlage 4, Knelpunten Wildeman op bladzijde 52.

3.2.5 Austerlitz

Tabel 8, knelpuntenanalyse Austerlitz

<i>Locatie</i>	<i>Passeerbaarheid</i>	<i>Verkeersveiligheid</i>	<i>Overzicht</i>	<i>Toelichting</i>	<i>Prioriteit</i>	<i>Oplossing</i>
1	+	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
2	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
3	-	+	+	Natte plek Boom op pad	2	Watergat graven Boom wegzagen
4	-	+/-	-	Diepe plas	1	Watergat graven
5	+	+	+	Markering ontbreekt	3	Nieuwe markering plaatsen
6	-	+	+	Boom op pad	3	Boom wegzagen
7	+	+/-	-	Onoverzichtelijke kruising	2	Snoeien
8a	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
8b	+/-	+	+	3x Natte plekken	3	Watergat graven
9	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
10	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
11	+	+/-	-	Smalle doorgang	2	Snoeien
12	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
13	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
14	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven
15	+/-	+	+	Natte plek	3	Watergat graven

Het relatief grote aantal knelpunten is ontstaan door boswerkzaamheden en omdat het gebied te nat was voor het herstel van de paden. In het gebied komen vooral veel natte plekken voor. Figuur 10, beschadigd ruiterpad en figuur 11, kapotte markering door werkzaamheden geven een indruk.

Figuur 10, beschadigd ruiterpad

Figuur 11, kapotte markering door werkzaamheden

Een groot aantal locaties (1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 12, 13, 14 15) kunnen opgelost worden door het graven van watergaten.

De smalle doorgangen bij locatie 7 en 11 kunnen worden opgelost door het uitvoeren van snoeiwerk.

Op locatie 5 dient een nieuwe markering geplaatst te worden.

Het is onvermijdelijk dat er werkzaamheden plaatsvinden in een boswachterij met geïntegreerd bosbeheer, waarbij natuur, houtoogst en recreatie allen een plek vinden. Echter is het wel, ook bij geïntegreerd bosbeheer, belangrijk om de paden zo snel mogelijk na afloop van de werkzaamheden te herstellen.

Toelichting locatie 6

Een omgevallen boom zorgt voor problemen. Voor ruiters is deze te passeren, maar met een aanspanning lukt dit niet. Het is aan te raden deze zo snel mogelijk te verwijderen van het pad omdat het grootste gedeelte van deze route verder wel geschikt is voor rijden met aanspanning.

De locatie van de knelpunten is opgenomen in bijlage 5, Knelpunten Austerlitz op bladzijde 53.

4 Financiering van ruiterspaden

Om de ruiterspaden ook in de toekomst te behouden, moet duidelijk zijn hoeveel geld er jaarlijks nodig is voor het onderhoud en het oplossen van de bestaande knelpunten. Dit hoofdstuk geeft inzicht in de jaarlijkse kosten voor het beheer van de ruiterspaden. Dit op basis van resultaten uit het verleden, gehanteerde normbedragen en gegevens van aannemers.

4.1 Uitgaven ruiterspaden Staatsbosbeheer Utrecht 2013-2015

Binnen de provinciale eenheid is niet duidelijk hoeveel er jaarlijks wordt uitgegeven aan ruiterspaden. Er is in de beschikbare gegevens teruggezocht naar uitgaven in Austerlitz, Leersum, Amerongen en de Vuursche. De Vuursche valt buiten het onderzoeksgebied maar omdat het wel binnen de beheereenheid Utrecht valt, is er in het verleden een aanbesteding gemaakt waarbij verschillende boswachterijen in een keer opgeknapt zijn. Deze gegevens zijn meegenomen omdat een deel van de uitgaven wel besteed zijn aan ruiterspaden binnen het onderzoeksgebied. In 2015 ontstaat een vertekend beeld omdat onderhoud aan ruiterspaden en fietspaden samengevoegd staat in een factuur, waarbij de Vuursche ook nog eens buiten het onderzoeksgebied valt. Dit komt doordat het goedkoper is om veel paden in een keer te laten opknappen, dan voor elke kleine klus apart een aannemer in te huren. Om diezelfde reden is in 2014 onderhoud aan ruiterspaden samengevoegd onder 'diverse werkzaamheden recreatie'. Wel is er door de gegevens uit 2013 een redelijke indicatie van wat de productie van ruiterspallen kost. Dit bedrag, dat uitkomt zo rond de 1000 euro, is exclusief het plaatsen en het aanbrengen van schildjes. Er is geprobeerd om in tabel 9, uitgaven Staatsbosbeheer ruiterspaden, een beeld te geven van de gegevens die beschikbaar zijn. Deze bedragen komen uit de periode waarin Staatsbosbeheer ruiterspaden minimaal onderhoud heeft.

Tabel 9, uitgaven Staatsbosbeheer ruiterspaden

Jaar	naam	omschrijving	bedrag	datum
2015	van de Bijl & Heierman	Onderhoud ruiterspaden en fietspad Vuursche/Austerlitz	€ 3.040,00	17-sep
	Leon de Klein	4 dagen slepen ruiterroutes Leersum/Amerongen	€ 950,00	15-apr
	GK Boomverzorging	Opruimen bomen op ruiterspad Overberg	€ 455,00	30-jun
2014	Klein Leon de	werkzaamheden recreatie	€ 2.750,00	28-jan
	ABRONA	werk t.b.v. recreatie	€ 1.600,00	27-mei
	Wegerif	div. werkzaamheden t.b.v. recreatie	€ 2.960,00	27-mei
2013	v. Vliet	100 palen ruiterroute	€ 635	29-okt
	Abrona	200 ruiterroutepalen	€ 413,22	12-dec

4.2 Normbedragen voor ruiterspaden

De bedragen die gehanteerd worden voor het bepalen van de kosten per jaar voor ruiterspaden lopen erg uiteen. Normbedragen variëren van 125 tot 1250 euro per kilometer per jaar (Verhorst, 2014).

De laatste aanpassing van Staatsbosbeheer intern is tot stand gekomen door indexatie van normkosten uit 2008. Dit komt uit op een bedrag van 720 euro per kilometer per jaar (Verhorst, 2014). Deze berekening is gemaakt op basis van de normkosten uit 2008 (Verhorst, 2014).

Ook Grontmij heeft een berekening gemaakt voor het onderhoud per kilometer per jaar op zandgrond aan ruiterspaden. Voor onderstaande berekening is gebruik gemaakt van de normkosten van Grontmij uit 2015, zie tabel 10, normkosten voor ruiterspaden op zandgrond Grontmij.

Tabel 10, normkosten voor ruiterspaden op zandgrond Grontmij 2015

<i>kosten/m2 excl. vervanging</i>	<i>kosten/m2 incl. vervanging 30jr</i>	<i>10% toezicht en begeleiding</i>	<i>subtotaal</i>	<i>10% algemene kosten + winst</i>	<i>totaal per m2 excl. btw</i>	<i>totaal per km excl. btw</i>	<i>btw 21%</i>	<i>totaal per km incl. btw.</i>		
0,30		0,03	€ 0,33	0,03	0,37	€ 367,60	77,20	€ 444,79	excl vervanging	met VTA
	0,35	0,03	€ 0,38	0,04	0,42	€ 422,05	88,63	€ 510,68	incl vervanging	met VTA

Op basis van de gegevens uit tabel 10, normkosten op zandgrond Grontmij 2015 is onderstaande berekening gemaakt, zie tabel 11, berekening op basis normkosten Grontmij 2015. Deze gaat uit van de jaarlijkse kosten exclusief vervanging. In tegenstelling tot fietspaden worden ruiterspaden zelden volledig vervangen.

Tabel 11, berekening op basis normkosten Grontmij 2015

Totaal aantal km in onderzoeksgebied	72
Prijs per km exclusief vervanging met VTA, (exclusief btw)	€ 367,60
Totaal (exclusief btw):	€ 26.467,06

Voorgaande gegevens van Grontmij uit 2015, gaan waarschijnlijk uit van ruiterspaden in perfecte staat. Ook is er geen goede onderbouwing aanwezig van hoe tot deze bedragen is gekomen.

4.3 Beheer huidige knelpunten

Tabel 12, kosten oplossen knelpunten geeft een overzicht van de uit te voeren beheermaatregelen voor het oplossen van de bestaande knelpunten. Sommige van deze knelpunten worden veroorzaakt door achterstallig onderhoud. Dit is in het bijzonder het geval bij snoeiwerkzaamheden en het herstellen van de watergaten.

Tabel 12, kosten oplossen knelpunten (Groenklus, 2016)

Activiteit	Totaalbedrag
Ruiterpaden slepen en watergaten herstellen	€ 2503,64
Oversteekplaatsen snoeiwerkzaamheden	€ 630
Bomen verwijderen van pad	€ 105
Opbrengen nieuw zand	€ 1560
Snoeien oversteekplaatsen	€ 630
Snoeiwerkzaamheden langs paden	€ 95,45
Nieuwe markering plaatsen	-
Totaal	€ 5524,09

De gegevens zijn gebaseerd op de bedragen van Groenklus, een gecertificeerde aannemer waar Staatsbosbeheer regelmatig samenwerkt.

Het slepen en het herstellen van de watergaten is voor de gehele route opgenomen. Er zijn zeventien locaties waar een natte plek is. Hier liggen in de meeste gevallen al watergaten bij, maar deze zijn in de loop der tijd volgelopen met zand. Deze watergaten moeten hersteld worden door ze opnieuw uit te graven. Over een lengte van ongeveer 5 kilometer zijn de paden erg smal. Hier snoeiwerkzaamheden uitvoeren helpt het pad opnieuw te verbreden.

Er zijn vijf onoverzichtelijke kruisingen, die verbeterd kunnen worden door het uitvoeren van snoeiwerk. Per kruising is ongeveer drie uur nodig om deze met de bosmaaier vrij te maken.

Er is geen bedrag opgenomen voor het plaatsen van de nieuwe markering. Deze wordt door eigen personeel van Staatsbosbeheer geplaatst en de palen en schildjes voor de palen zijn nog op voorraad. De schildjes voor op de routepalen zijn door de KNHS aan Staatsbosbeheer geschonken.

Er zijn drie locaties waarbij nieuw zand opgebracht moet worden om erosie tegen te gaan. In het verleden is dit ook gebeurd. Bij erosie wordt een shovel ingehuurd die het zand, dat in de loop der tijd uitgespoeld is en onderaan ligt, weer opnieuw aanbrengt op het pad.

Bij het aanbrengen worden over het traject kleine verhogingen van tien centimeter hoog en ongeveer één meter lang in het pad gemaakt zodat zand niet direct weer naar beneden kan spoelen.

Naast het pad worden watergaten gegraven zodat zand bij uitspoeling in de watergaten loopt. Hierdoor spoelt het zand niet helemaal weg, waardoor het makkelijker is om het opnieuw op het pad te brengen. Per uur kost een shovel en bestuurder 65 euro en per traject is er acht uur nodig voor het uitvoeren van de werkzaamheden. (Rijneveld, 2016).

Het gaat om drie trajecten die sterk met elkaar vergelijkbaar zijn. Daarom is het bedrag vermenigvuldigd met drie.

4.4 Begroting gebaseerd op jaarlijks onderhoud ruiterspaden

De ambitie van Staatsbosbeheer is niet om de ruiterspaden te perfectioneren. Hiervoor zijn de middelen niet beschikbaar. Het belangrijkste is dat de ruiterspaden veilig zijn; dit is de minimale voorwaarde waaraan voldaan moet worden.

Bovendien wil Staatsbosbeheer graag de ruiterspaden in redelijke en goed-berijdbare staat te behouden. Dit is een iets hoger ambitieniveau dan alleen voldoen aan de veiligheidseis. Daarom is een selectie gemaakt van werkzaamheden waarvan het verstandig is om deze jaarlijks uit te voeren om ervoor te zorgen dat de ruiterspaden in redelijke en goed-berijdbare staat behouden worden.

Het slepen en herstellen van watergaten zorgt ervoor dat het pad redelijk vlak is. Dit bevordert de bereikbaarheid van het pad en helpt gaten in het pad zoveel mogelijk voorkomen. Door watergaten en het slepen van ruiterspaden, worden deze zo vlak en droog mogelijk gehouden.

Het snoeien van de oversteekplaatsen is essentieel om het overzicht zo goed mogelijk te houden voor ruiters. Dit bevordert de verkeersveiligheid. Snoeiwerkzaamheden langs het pad zorgen ervoor dat het ruiterspad voldoende breed blijft zodat ruiters een prettige rit kunnen maken.

Het komt voor dat een pad niet meer te passeren is doordat er een boom op het pad gevallen is. Om het pad goed begaanbaar te houden, is het noodzakelijk dat bomen van het pad verwijderd worden.

Deze werkzaamheden helpen om knelpunten tot een minimum te beperken.

De gegevens zijn gebaseerd op de bedragen van Groenklus. Dit bedrijf rekent €42,50 per uur voor een trekker met sleep, inclusief bestuurder. Voor het werken met handgereedschap, zoals een bosmaaier of een motorzaag, rekent Groenklus 35,00 per uur. Op basis van een offerte voor de boswachterijen Amerongen en Leersum, waar in totaal 44 kilometer ruiterspad ligt, zijn deze berekeningen gemaakt. Naar aanleiding van de knelpuntenanalyse is vastgesteld dat er een grote boom op het pad ligt. Naar schattig gebeurt dit eens per jaar en is er drie uur nodig om een boom van het pad te verwijderen met behulp van handgereedschap. Op advies van het hoofdkantoor van Staatsbosbeheer is een marge van 10% opgenomen voor toezicht en handhaving. Zie tabel 12 voor de berekening van minimaal onderhoud.

Tabel 13, berekening minimaal onderhoud (Groenklus, 2016)

Activiteit	1 km	72 km	Geadviseerde frequentie	Jaarlijks totaalbedrag
Ruiterspaden slepen en watergaten herstellen	€ 34,77	€ 2503,64	2x per jaar	€ 5007,28
Oversteekplaatsen bosmaaier	€ 105	€ 630	1x per jaar	€ 630
Snoeiwerkzaamheden	€ 19,09	€ 1374,55	1x per jaar	€ 1374,55
Bomen verwijderen van pad	€ 1,45	€ 105	1x per jaar	€ 105
Totaal	€ 162,98	€ 4613,19		€ 7116,83
<i>Toezicht en handhaving: 10%</i>				€ 711,68
Totaal				€ 7828,51

5 Ervaringen andere organisaties met een gebruikersbijdrage

Natuurmonumenten, Utrechts Landschap en diverse particuliere eigenaren bezitten of beheren ook gebieden in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Ook deze organisaties hebben te maken met de verandering in overheidsfinanciering voor recreatieve voorzieningen. Dit betekent dat zij ook geen vergoeding krijgen voor het onderhoud van de ruiterspaden, terwijl in deze gebieden ook ruiterspaden liggen en er een uitgebreid routenetwerk is in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Een aantal gebiedseigenaren hanteren een systeem waarbij de gebruiker betaald. Met andere woorden: in een aantal gebieden moeten ruiters betalen om te mogen paardrijden. Tabel 13, overzicht tarieven gebruikersbijdrage, geeft een beeld van gehanteerde prijzen. Mountainbike Utrechtse Heuvelrug is opgenomen omdat dit een voorbeeld is voor Staatsbosbeheer hoe zij recreatiegroepen graag georganiseerd zien.

Tabel 14, overzicht tarieven gebruikersbijdrage

	Per dag	Per maand	Per halfjaar	Per jaar	Verkocht aantal jaarkaarten in 2015:
Landgoed Den Treek Henschoten (particuliere landgoedeigenaar)	10,00	30,00	70,00	100,00	250
Natuurmonumenten (Veluwezoom, NP de Loonse en Drunense Duinen en Bergherbos-Montferland)	7,50			25,00	onbekend
Goois Natuurreservaat	6,00			41,50	600
Utrechts Landschap (Landgoed Beerschoten en Panbos)	5,00			17,50	100
Mountainbike Utrechtse Heuvelrug (gebruik mountainbikepaden)				7,50	13.000

5.1 Landgoed Den Treek Henschoten

Landgoed Den Treek Henschoten is met bijna 2200 hectare een van de grootse particuliere landgoederen, met maar liefst 62 kilometer ruiterspad. Op Landgoed Den Treek Henschoten is het verplicht een ruiterspenning te dragen aan het halster. De jaarpenningen bestaan uit harde munten die bevestigd worden aan het halster. De kleur verschilt per jaar. De overige vergunningen bestaan uit een bestelbevestiging met datum die gebruikers zelf kunnen uitprinten. Het is verplicht een legitimatiebewijs mee te hebben. Elk jaar krijgen jaarpenninghouders per e-mail een herinnering dat de penning voor het daaropvolgende jaar weer aangeschaft moet worden.

Er worden 250 vergunningen per jaar verkocht. Grafeerbedrijf Polonis maakt de penningen. De productie van 400 stuks is 895 euro, inclusief BTW. De verkoop loopt via het distributiekantoor van Den Treek Henschoten. De aangrenzende manege neemt een vast aantal per jaar af en verkoopt deze.

De ruiterspaden zijn kostendekkend. Regulier onderhoud betaald Den Treek Henschoten uit de inkomsten van de ruiterspenningen. Vrijwilligers van Den Treek Henschoten helpen bij het schilderen van de routepaaltjes en doen snoeiwerk langs de ruiterspaden. Indien er schade ontstaat aan paden als gevolg van de houtoogst, wordt het herstel van de paden uit inkomsten vanuit de houtoogst betaald. VTA-controle en toezicht worden betaald uit de recreatiesubsidie die zij ontvangen. (Holsen, 2016)

5.2 Natuurmonumenten

Natuurmonumenten heeft op de Utrechtse Heuvelrug geen systeem waarbij ruiters betalen voor het gebruik van de paden. Op de Utrechtse Heuvelrug organiseren zij ook geen vrijwilligersdagen waarbij ruiters helpen bij het onderhoud. Er wordt twee keer per jaar een aannemer ingehuurd voor het slepen van de paden. Verder is het onderhoud in eigen beheer.

Op de Veluwezoom, De Loonse en Drunense Duinen en Bergherbos-Montferland wordt wel een gebruikersbijdrage gevraagd. De vergunning bestaat hier uit een leren label, zie figuur 12, ruitervergunning Natuurmonumenten. De vergunningen zijn te bestellen via internet via de landelijke website van Natuurmonumenten. De verzending en administratie van de uitgifte wordt uitbesteed aan Hexspoor. In sommige gebieden van Natuurmonumenten worden wel vrijwilligersdagen georganiseerd waarbij gebruikers zelf helpen bij het onderhoud. Langs de route staan paaltjes waarop staat dat het verplicht is een ruiterspenning te hebben. (Reukers, 2016)

Figuur 12, ruitervergunning Natuurmonumenten

5.3 Goois Natuurreservaat

In het Goois Natuurreservaat ligt ruim 70 kilometer ruiterspad. De paden vormen een uitdagende route en leiden ook door hondenlosloopgebieden. Om de veiligheid te waarborgen is het verplicht om als ruiter een ruiters- of koetsiersbewijs te halen. Dit is een middel om ervoor te zorgen dat ruiters over voldoende vaardigheid beschikken om verantwoordelijk te kunnen rijden. Als het rijbewijs voor ruiters is behaald kan een vergunning aangevraagd worden bij het secretariaat van het Goois Natuurreservaat. Het secretariaat houdt de administratie bij en verzorgt de uitgifte van vergunningen. Dit zijn er ongeveer 600 per jaar.

Het Goois Landschap heeft verschillende vormen van penningen gehad, onder andere een gele pas, zie figuur 13, oud systeem Goois Natuurreservaat, en een ijzeren munt aan het halster. Naar hun ervaring werkt plastic in een felle kleur, aan beide kanten van het halster, het beste. Zie hiervoor figuur 14, nieuwe penning Goois Natuurreservaat. Er wordt actief gehandhaafd op vergunningen. Bij overtreding worden boetes geschreven op grond van artikel 461 uit het Wetboek van Strafrecht.

De ervaring van het Goois Landschap leert dat ruiters verwachten dat, omdat zij een bijdrage betalen, de paden er netjes bij liggen. Er is veel aandacht voor het onderhoud van de routes. De inkomsten van de penningen worden gebruikt voor het onderhoud. Dit is min of meer kostendekkend.

Het Goois Natuurreservaat heeft een gebruikersgroep vanuit de ruiters. Zij hebben als taak vragen te beantwoorden van ruiters. Klachten over de paden komen ook bij hen binnen. De meeste vragen kan de groep zelfstandig beantwoorden. In het geval van een klacht wordt deze doorgespeeld naar het Goois Natuurreservaat en door een medewerker afgehandeld. (Sciarone, 2016)

Figuur 13, oud systeem Goois Natuurreservaat

Figuur14, nieuwe penning Goois Natuurreservaat

5.4 Utrechts Landschap

Op Landgoed Beerschoten en in het Panbos is het verplicht om een ruiterpenning te dragen aan het halster. De jaarpenning bestaat uit een hard, rechthoekig plaatje. Deze zijn verkrijgbaar in het Paviljoen Beerschoten. Ook bij de manege naast het landgoed zijn penningen verkrijgbaar. Op de ruiterpenning staat een nummer. Dit nummer is gekoppeld aan de ruiter. Hierdoor is het lastiger om penningen onderling uit te wisselen. Dagkaarten zijn verkrijgbaar via internet. Gebruikers krijgen een e-mail met daarin de benodigde vergunning. Deze moet getoond kunnen worden bij controle; via mobiel of uitgeprint. Een plaatje aan het halster is in dat geval niet nodig. De dagpas is net ingevoerd, hier zijn nog geen gegevens voor beschikbaar. Vrijwilligers verkopen de penningen in het Paviljoen Beerschoten en zij houden de administratie bij. De boswachter en een aantal vrijwilligers van het Utrechts Landschap onderhouden de ruiterpaden. Gebruikers participeren niet in het onderhoud. Het Utrechts Landschap heeft de indruk dat ruiters liever financieel bijdragen. Ook wordt opgemerkt dat er in het organiseren van vrijwilligersdagen veel tijd gaat zitten. Het benodigde onderhoud zelf uitvoeren is volgens het Utrechts Landschap efficiënter. De productiekosten per penning zijn 4,20 euro, inclusief btw. De ruiterpaden zijn niet kostendekkend. De opbrengsten zijn een bescheiden bijdrage. In andere gebieden van het Utrechts Landschap hoeven ruiters (nog) niet te betalen voor het gebruik van de ruiterpaden. Het Utrechts Landschap wil de mogelijkheid om andere recreatiegroepen ook om een gebruikersbijdrage te vragen, verder verkennen. Zij hebben interesse in samenwerking met Staatsbosbeheer en met andere gebiedseigenaren (Bergen, 2016).

5.5 Mountainbike Utrechtse Heuvelrug

De Nederlandse Tour Fiets Uni (NTFU), Staatsbosbeheer en het Utrechts Landschap hebben een intentieverklaring afgesloten. Hierin is afgesproken dat de mountainbikers in overleg paden mogen aanleggen op het grondgebied van Staatsbosbeheer en het Utrechts Landschap.

De mountainbikers verwerven eigen inkomsten door de verkoop van vignetten; voor 7,50 euro per jaar mag je als mountainbiker gebruik maken van de paden. Er is een georganiseerd netwerk van 300 vrijwilligers. De organisatie van klusdagen gaat vooral via Facebook. De vrijwilligers onderhouden de paden tijdens klusdagen of door alleen of in een team, een stuk pad te 'adopter'.

Er wordt niet gehandhaafd op vignetten. Toch zijn er sinds de start al ruim 13,000 verkocht.

Het geld van de verkoop van de vignetten staat op een bankrekening bij het recreatiefonds. Uit deze inkomsten kunnen zij een aannemer inhuren die nieuwe routes aanlegt en als het nodig is, machinaal onderhoud aan de paden verzorgt. Ook wordt VTA-controle en padenherstel, waarbij onderhoud door vrijwilligers niet toereikend is, hieruit betaald (Lam, 2016).

De gespreksverslagen zijn opgenomen in bijlage 7 tot en met 13.

5.6 Enquête over gebruikersbijdrage door NVVR

In januari 2014 heeft de Nederlandse Vereniging voor Vrijtijds Ruiters (NVVR) een landelijke enquête gehouden voor ruiters, met ruim 1000 respondenten. De NVVR heeft deze enquête gehouden naar aanleiding van de persberichten in 2014 over de Nationale Buitenrijpas van Staatsbosbeheer. De ontwikkeling van de Nationale Buitenrijpas is gestopt, maar de resultaten van de enquête zijn interessant omdat dit een indicatie geeft van de opinie van ruiters. Uit de enquête blijkt dat het merendeel nu niet hoeft te betalen en dit ook niet wil. Zij zijn van mening dat 'de natuur van iedereen is'. Ook vinden zij dat 'als ruiters moeten betalen, dat fietsers en wandelaars ook moeten betalen' (Nederlandse Vereniging voor Vrijtijdsruiters, 2014).

5.7 Onderzoek hoofdkantoor Staatsbosbeheer Landelijke Buitenrijpas

Naar aanleiding van het onderzoek naar de Landelijke Buitenrijpas heeft Staatsbosbeheer een aantal hindernissen geconstateerd bij de landelijke invoering van een gebruikersbijdrage voor ruiters. De hoge kosten voor de invoer van een landelijk systeem zijn het doorslaggevende argument om de Nationale Buitenrijpas niet in te voeren. Daarnaast heeft provincie Drenthe protest aangetekend bij Staatsbosbeheer. Provincie Drenthe draagt nu financieel bij aan de ruiterspaden op voorwaarde dat er geen buitenrijpas in Drenthe komt. Hierdoor is landelijke invoer van een gebruikersbijdrage uitgesloten.

Door het onderzoek naar de landelijke buitenrijpas zijn er een aantal alternatieven geopperd door het hoofdkantoor, naast de gebruikersbijdrage, waarvan zij adviseert deze eerst te verkennen.

Provincie Drenthe draagt bij aan de onderhoudskosten voor ruiterspaden. Met behulp van overheidsgeld de kosten voor het onderhoud aan ruiterspaden dekken heeft de voorkeur volgens het hoofdkantoor van Staatsbosbeheer. Dit kan bereikt worden door middel van provinciale, politieke lobby.

Maneges hebben zelf direct (financieel) voordeel van het feit dat Staatsbosbeheer haar terreinen openstelt voor ruiters. Zij hebben belang bij goed onderhouden paden. Hier kan een rol weggelegd zijn voor maneges om dan ook te ondersteunen in het onderhoud.

De kans is groot dat veel ruiterspaden niet intensief gebruikt worden. Naar schatting van het hoofdkantoor wordt 20% van de paden minimaal gebruikt (Verhorst, 2014). Staatsbosbeheer kan overwegen deze paden te sluiten om te besparen op de onderhoudskosten. In de beheereenheid Utrecht bestaat het vermoeden dat sommige paden nauwelijks worden gebruikt.

Het onderzoeksgebied valt binnen het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug en wordt dusdanig gezien als zogenaamd topgebied. Door haar status als Nationaal Park is de kans dat gebruikers willen bijdragen aan het behoud groter. Ook zijn mensen eerder bereid te betalen voor een systeem waarbij zij gelijk voordeel ervaren; regionaal is deze kans groter dan bij een landelijk systeem. De voor- en nadelen staan in tabel 15, regionale buitenrijpas voor topgebieden: voor- en nadelen.

Tabel 15, Regionale buitenrijpas voor topgebieden: voor- en nadelen Bron: (Verhorst, 2014)

	Voordelen	Nadelen
Regionale buitenrijpas voor topgebieden	- Geschikt voor grote gebieden met optimale voorzieningen - Pas lokaal verkrijgbaar - Directe, zichtbare link tussen betalen voor het ruiterspad en voorzieningen - Mogelijk om handhaving op te nemen in regulier beheer - Onderhoud aan ruiterspaden wordt uitgevoerd door beheerders van het gebied	- Meerdere passen voor de Utrechtse Heuvelrug - Meer organisatie en administratie lokaal - Beperkte mogelijkheden voor onderhoud door vrijwilligers

5.8 Terugkoppeling situatie Staatsbosbeheer Utrecht

Veruit de meeste buitenrijders starten vanaf een manege en beginnen op minder dan 2 kilometer afstand van die plek met rijden. Met 276.000 buitenrijders in Nederland rijden er naar schatting landelijk 55.000 ruiters per jaar in de gebieden van Staatsbosbeheer (Verhorst, 2014). Het is niet bekend hoeveel ruiters er in het onderzoeksgebied jaarlijks een buitenrit maken.

De verkoopgegevens van bovenstaande organisaties, terug te vinden in tabel 14, overzicht tarieven gebruikersbijdrage op bladzijde 25, geven een ruwe indicatie van hoeveel ruiters er jaarlijks gebruik maken van buitenritten in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Wel moet opgemerkt worden dat ruiters mogelijk bepaalde ruiterspaden vermijden vanwege de verplichte vergunningen/penningen. De gegevens van deze andere organisaties zijn niet volledig toe te passen op de situatie van Staatsbosbeheer maar geven wel een indruk van de populariteit van buitenritten in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

Staatsbosbeheer is erg tevreden over de samenwerking met Mountainbike Utrechtse Heuvelrug. Mountainbike Utrechtse Heuvelrug heeft een goedlopend systeem met vrijwilligers en eigen inkomsten. De mountainbikers hebben een andere achtergrond dan de ruiters. Er zijn heel lang geen paden voor mountainbikers geweest. Om dit te bereiken hebben zij jarenlang gelobbyd bij gebiedseigenaren. Dit in tegenstelling tot ruiters die vanuit oudsher al ruiterspaden kennen. Ook heeft Staatsbosbeheer jarenlang overheidsfinanciering gekregen voor het onderhoud van de ruiterspaden. Nu er bezuinigd is op de recreatiesubsidie, is er weinig begrip vanuit de ruiters voor de situatie van Staatsbosbeheer. De ruiters zijn niet gewend dat er inspanningen van henzelf gevraagd worden voor het behoud van hun paden. De ruiters komen uit een andere situatie dan de mountainbikers. Dit kan een verklaring zijn waarom de samenwerking met de ruiters moeilijker tot stand komt.

Staatsbosbeheer Utrecht is bezig met provinciale lobby om extra subsidie te krijgen voor verschillende onderwerpen, waaronder recreatievoorzieningen. Hier kan Staatsbosbeheer Utrecht echter niet volledig op vertrouwen omdat er geen garantie is dat er ook daadwerkelijk extra subsidie toegekend wordt. Staatsbosbeheer Utrecht wil daarnaast graag wil graag ondernemender worden. Samenwerken met maneges en paardenbedrijven in de omgeving biedt wellicht kansen. Hiervoor moet er een inventarisatie gemaakt worden van maneges en paardenbedrijven in de omgeving en verkent worden of deze openstaan voor samenwerking. Maneges en paardenbedrijven kunnen bijvoorbeeld helpen bij het organiseren van vrijwilligersdagen waarbij gewerkt wordt aan het onderhoud van de paden of financieel bijdragen. Op dit moment is er weinig contact tussen maneges en paardenbedrijven. In gesprek gaan met maneges en paardenbedrijven geeft meer duidelijkheid over de mogelijkheden tot samenwerking. Het sluiten van ruiterspaden die nauwelijks gebruikt worden, is een goed middel om te besparen op onderhoudskosten. Het is verstandig om deze mogelijkheid verder te verkennen.

Uit de enquête van de NVVR blijkt dat ruiters over het algemeen negatief staan tegenover een gebruikersbijdrage. Uit de praktijk, op basis van de gesprekken met gebiedseigenaren, blijkt dit niet. Ruiters zijn over het algemeen bereid om een (bescheiden) financiële bijdrage te leveren. Alleen bij Ten Treek Henschoten komt regelmatig de opmerking binnen dat ruiters de bijdrage nogal hoog vinden (Holsen, 2016).

In de directe omgeving zijn er gebiedseigenaren die een gebruikersbijdrage met succes toepassen. Zij behalen hier goede resultaten mee en kunnen (een deel van) het onderhoud van de ruiterspaden hiervan betalen. Staatsbosbeheer wil graag inkomsten generen voor het onderhoud van haar ruiterspaden. Oordelend naar de ervaringen van de andere gebiedseigenaren lijkt een gebruiksbijdrage een nuttig en effectief middel.

6 Betrekken van ruiters bij het gebied

Staatsbosbeheer vindt het belangrijk dat gebruikers betrokken zijn bij de ruiterspaden. Staatsbosbeheer wenst een hoge mate van participatie bij het onderhoud en behoud van ruiterroutes. Dit heeft niet alleen te maken met kostenbesparing, maar ook om het draagvlak in de omgeving te vergroten en de betrokkenheid van gebruikers bij het gebied te vergroten. Het is van belang om dit te beseffen, omdat er ook kosten gemaakt worden bij het organiseren van vrijwilligersdagen. Toch vindt Staatsbosbeheer dat vrijwilligerswerk door gebruikers zelf een dusdanige meerwaarde heeft dat de kosten voor begeleiding door een werknemer geen drempel mogen zijn.

6.1 Helpen bij onderhoud door ruiters aan ruiterspaden

Op zaterdag 23 april 2016 is er een werkdag georganiseerd voor ruiters om te helpen met het beheer van de ruiterspaden in boswachterij Leersum. De dag is georganiseerd door Marieke Hoffmann van de Nederlandse Vereniging voor Vrijetijds Ruiters (NVVR). Zij heeft de ambitie om nog meer vrijwilligersdagen te organiseren en de samenwerking met Staatsbosbeheer uit te bouwen. Na overleg met Staatsbosbeheer heeft zij een Facebookpagina geopend voor ruiters die interesse hebben om te helpen met beheer van de ruiterspaden. Voor Staatsbosbeheer is dit een interessante ontwikkeling omdat, zoals blijkt uit de intentieverklaring met de mountainbikers, het belangrijk is om binnen het netwerk van de gebruikersgroep mensen te hebben die andere gebruikers enthousiast maken (Lam, 2016). Hierbij is het wel belangrijk dat vrijwilligers opgeleid worden. Dit kan door medewerkers van Staatsbosbeheer, maar als blijkt dat er actieve vrijwilligersgroepen ontstaan, kunnen deze ook hun eigen opleidingen verzorgen zoals nu al bij de mountainbikers gebeurt.

Uit de gesprekken met diverse gebiedseigenaren blijkt dat er veel vooroordelen bestaan over ruiters. Dit type recreant zou niet willen participeren in het onderhoud. Ervaringsexpert op dit gebied en tevens regioconsult Coen Langkemper van de KNHS is het niet eens met deze veronderstelling. Hij heeft juist positieve ervaringen met beheer van ruiterspaden door ruiters. Ook merkt hij op dat Staatsbosbeheer er goed aan doet om ook bedrijven, zoals maneges, te betrekken bij werkdagen. Zij hebben immers commercieel belang bij de ruiterspaden; zonder deze paden zouden deze bedrijven niet op deze locatie gevestigd zijn (Langkemper, 2016).

Ook elders in het land zijn hoopvolle signalen waarbij ruiters wel dergelijk bijdragen aan het beheer van 'hun' paden. In Limburg in het Vijlenerbos (11 km ruiterspad) en in Noord-Brabant in het Mastbos (20 km ruiterspad) beginnen vrijwilligersinitiatieven (delen van) het ruiterspad te onderhouden. In de toekomst zullen hier samenwerkingscontracten aan verbonden worden, waar de afspraken over het onderhoud in vastgelegd worden. Deze contracten worden afgesloten met bijvoorbeeld de desbetreffende gebruikersgroep, ruiters die verenigd zijn in een stichting of manege. Hierdoor wordt een duidelijke rolverdeling in de toekomst gegarandeerd. Omdat dit een nieuwe ontwikkeling is, zijn er op dit moment nog geen voorbeelden van samenwerkingscontracten beschikbaar. Joanie van Esch, recreatieadviseur bij Staatsbosbeheer, kan eventuele ondersteuning bieden bij het ontwikkelen van contracten.

6.2 Gebruikersgroep realiseren

Binnen de beheereenheid is bereidheid om zelf aan de slag te gaan, weliswaar nog met een kleine groep enthousiastelingen. Voor Staatsbosbeheer is het belangrijk om deze groep actief te houden en te faciliteren, zonder de regie uit handen te geven. Staatsbosbeheer kan dit realiseren door goed overleg te blijven houden met Marieke Hoffmann, de initiatiefnemer vanuit de ruiters, en Coen Langkemper, regioconsult van de KNHS, en te luisteren naar wat zij nodig hebben voor het uitvoeren van vrijwilligerswerk in het gebied. Ook kan Staatsbosbeheer gereedschap beschikbaar stellen en adviseren over uit te voeren taken. Dit nieuwe initiatief moet nog wat ruimte krijgen om zijn precieze vorm te vinden. Op termijn is het wel verstandig om een samenwerkingscontract op te stellen, zodat alle taken duidelijk en helder op papier staan. Dit voorkomt verwarring. Het moment om dit te realiseren, is zodra de ruiters georganiseerd zijn in een concreet samenwerkingsverbond of in een stichting of manege. Het is verstandig om zelforganisatie in een concretere vorm zo veel mogelijk te stimuleren.

De gegevens uit andere beheereenheden laten zien dat er vanuit de ruiters begrip komt voor de situatie van Staatsbosbeheer. Op verschillende andere plekken in het land zijn al gebruikersgroepen gestart. Het beseft dat Staatsbosbeheer weinig budget heeft voor het beheer van de ruiterspaden lijkt langzaam door te dringen.

7 Juridische aspecten bij het vragen van een gebruikersbijdrage

Door een gebruikersbijdrage te vragen voor het gebruik van de ruiterspaden, kopen de ruiters een dienst. Dit werkt alleen als er juridische grondslag is om de dienst anderzijds te onthouden. Het systeem van een gebruikersbijdrage werkt alleen als ruiters daadwerkelijk geweerd kunnen worden bij het niet betalen van de bijdrage. In dit hoofdstuk worden de relevante wetten behandeld, waarmee aangetoond wordt dat het wettelijk mogelijk is om een gebruikersbijdrage te vragen en hierop te handhaven.

7.1 Artikel 461 Wetboek van Strafrecht

Artikel 461 uit het Wetboek van Strafrecht gaat over het betreden van grondgebied daar waar het duidelijk aangegeven is dat dit niet de bedoeling is. In deze wet staat dat grondeigenaren regels kunnen stellen aan de toegang door derden, dus ook aan ruiters. Het gevolg is dat de toegangsregels gesteld door de gebiedseigenaar, in acht genomen moeten worden. Als dit niet gebeurt, kan de overtreder bestraft worden met een geldboete (Wetboek van Strafrecht, 1881). Aangeven van de toegangsvoorwaarden kan bijvoorbeeld door middel van bordjes, hekken en/of mondelinge toezegging. Als Staatsbosbeheer de eis stelt dat het kopen van een penning verplicht is, kunnen ruiters die geen penning hebben geweerd of beboet worden op grond van artikel 461 uit het Wetboek van Strafrecht.

7.2 Natuurschoonwet

De Natuurschoonwet heeft als doel om versnippering van het eigendom van landgoedeigenaren te voorkomen. Wanneer een eigenaar aan een aantal voorwaarden voldoet, levert dit fiscale voordelen op. Voorwaarde is wel dat het landgoed opengesteld wordt voor bezoekers. Hier zijn de volgende beleidsregels op van toepassing:

“Het landgoed is het gehele jaar dagelijks van zonsopkomst tot zonsondergang voor wandelaars toegankelijk”

Ook is in de beleidsregel het artikel opgenomen:

“Evenzo kan de eigenaar beperkingen instellen voor anderen dan wandelaars, bijvoorbeeld (cross-)fietsers of ruiters”

Hoewel er in het onderzoeksgebied geen landgoederen in beheer van Staatsbosbeheer liggen, bezit Staatsbosbeheer in de omgeving wel een aantal landgoederen.

Als er in de toekomst een pilot gestart wordt binnen het onderzoeksgebied, waarbij gewerkt wordt met een gebruikersbijdrage, moet het mogelijk zijn om deze uit te breiden naar andere gebieden van Staatsbosbeheer in de directe omgeving. In die situatie is deze wet van toepassing. Daarom is de Natuurschoonwet, ondanks dat de wet niet toepasbaar is op het huidige onderzoeksgebied, opgenomen in het rapport.

Beide wetten hebben vertaling gevonden in de uniforme toegangsregels tot het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug, zie figuur 15, uniforme toegangsregels Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug op bladzijde 38. Op grond van Artikel 461 en de Natuurschoonwet is het mogelijk om eisen te stellen aan de toegang van het gebied. Het is dus wettelijk mogelijk om een gebruikersbijdrage verplicht te stellen.

Figuur 15, uniforme toegangsregels Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug

8 Toekomstvisie edelherten

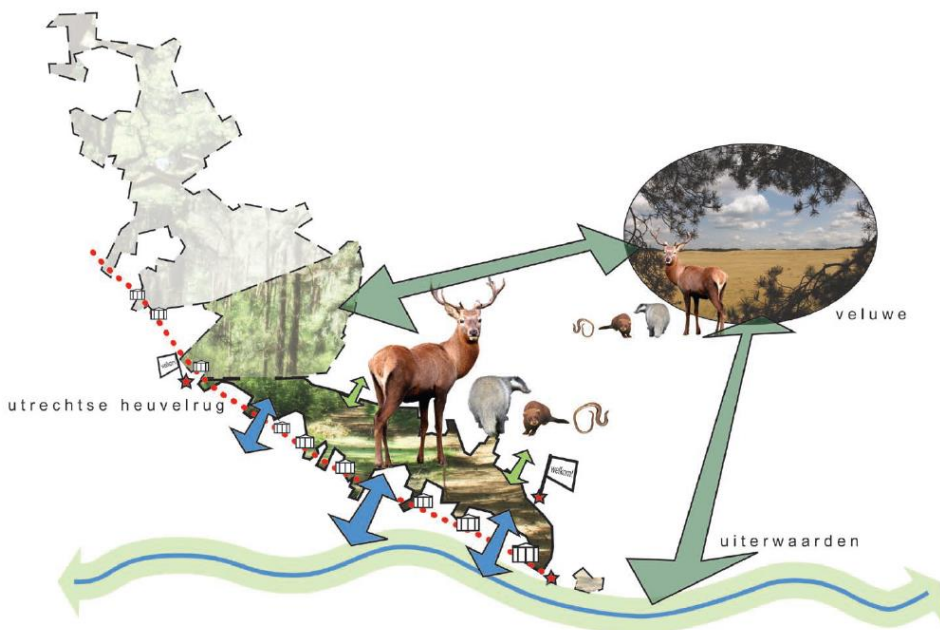
Nationaal Park Hoge Veluwe heeft per 1 januari 2016 besloten om het struinen door wandelaars, fietsers en ruiters niet meer toe te staan omdat het gedrag van edelherten indiceert dat zij verstoring ervaren (Nationaal Park Hoge Veluwe, 2016).

Staatsbosbeheer wil edelherten graag in de toekomst verwelkomen in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Daarom wil Staatsbosbeheer graag weten of het voorkomen van een ruiterspadennetwerk problemen oplevert voor de terugkomst van edelherten. Edelherten komen op dit moment niet voor in het gebied.

Staatsbosbeheer wil graag ruimte bieden aan edelherten in haar gebieden op de Utrechtse Heuvelrug. Door rustgebieden te ontwikkelen voor edelherten ook profiteren veel andere soorten. Het edelhert is hiermee een zogenaamde paraplu-soort; doordat er grote rustgebieden gecreëerd worden kunnen andere (zeldzame) soorten ook een plek vinden in het gebied. De natuurwaarde in het gebied krijgt hiermee een impuls.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat het aannemelijk is dat een populatie edelherten, gelet op natuurlijk voedselaanbod, een plaats kan vinden op de Utrechtse Heuvelrug (Groot Bruinderink, 1995). Alterra hanteert een homerange voor edelherten van ten minste 500 ha (de Groot, 2006). Uit eerder onderzoek blijkt dat door eenvoudige beheermaatregelen er 770 hectare rustig gebied gecreëerd kan worden, te weten 290 ha in Leersum, 140 ha in de Amerongse Bovenpolder (boswachterij Amerongen) en 340 ha in Venestein- Amerongse Berg (boswachterij Amerongen) (de Groot, 2006). Dit is inclusief de bestaande bosreservaten. Edelherten zijn schuwer dan wilde zwijnen en damherten. Voor het duurzaam voortbestaan van edelherten dient recreatie gestuurd te worden (Provincie Utrecht, 2012).

De focus van de rustgebieden ligt in het zuidelijk deel van de Utrechtse Heuvelrug. Staatsbosbeheer is binnen het Nationaal Park de Utrechtse Heuvelrug de grootste gebiedseigenaar met een oppervlakte van 2250 hectare, dit is circa 38% van het totale park (de Groot, 2006). In het Beheer en Inrichtingsplan van de Utrechtse Heuvelrug is te lezen dat de visie is om de zuidelijke kant recreatieluw te houden. Het noordelijke deel faciliteert de grote recreatieve behoefte vanuit Amsterdam. Dit is het eerste grote bosgebied dat bezoekers vanuit de Randstad tegenkomen. Vanwege de hoge recreatiedruk is boswachterij Austerlitz minder interessant om rustgebied te creëren voor edelherten. Wel kan dit gebied fungeren als doortrekgebied richting het zuidelijk deel. Figuur 16, toekomstbeeld 2020 laat de langetermijnvisie zien op gebied van verbindingen van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug (Brants, 2009).

Figuur 16, toekomstbeeld 2020 Bron: (Brants, 2009)

Uit de beleidsnota van de provincie Utrecht blijkt dat het uitgangspunt een lage stand en een geringe populatiedichtheid is voor edelherten. Er is onderscheid gemaakt in een vestigingsgebied en doortrekgebied. Het vestigingsgebied is een gedeelte waar edelherten het hele jaar aanwezig zijn. Het doortrekgebied wordt gebruikt om van het vestigingsgebied te bereiken en om eventueel te migreren van en naar de Veluwe. Voor het vestigingsgebied geldt als richtlijn een dichtheid van twee edelherten per 100 hectare en voor het doortrekgebied één edelhert per 100 hectare (Provincie Utrecht, 2012). Edelherten mogen op de Utrechtse Heuvelrug en in de Gelderse Vallei voorkomen, mits zij dit gebied op eigen kracht bereiken. Door aangepast beheer en passagemogelijkheden is de kans reëel dat edelherten de Utrechtse Heuvelrug op eigen kracht bereiken, waarschijnlijk via de Veluwe of de oevers van de Neder-Rijn (Provincie Utrecht, 2012).

8.1 Recreatief medegebruik van ecoducten door ruiters

Ecoducten zijn belangrijk omdat deze ervoor zorgen dat de Utrechtse Heuvelrug bereikbaar is voor edelherten. Ecoducten worden op sommige locaties in Nederland ook gebruikt door verschillende recreatiegroepen, waaronder ruiters. Stichting Het Edelhert is tegen het recreatief medegebruik van ecoducten. Hiermee wordt bedoeld dat recreatiegroepen ook gebruik mogen maken van het ecoduct om via het ene natuurgebied het andere te bereiken en de autoweg te passeren. Voornamelijk voor ruiters is het gebruik van ecoducten interessant omdat het veel vaardigheid vergt van een ruiter om wegen veilig over te steken. Als het mogelijk is om gebruik te maken van het ecoduct kunnen ruiters op een veilige manier de weg passeren. Echter brengt dit een groot nadeel met zich mee. Verschillende literatuur geeft aanwijzingen dat door recreatief medegebruik verstoring optreedt (Slam) (van der Grift, 2010). De ecoducten, zoals deze nu gerealiseerd zijn, zijn niet geschikt voor het gebruik door ruiters. Dit komt doordat er bij de eerste inrichting geen rekening is gehouden met deze groep. De enige situatie waarin recreatief medegebruik wel mogelijk is, zou zijn als hier bij de eerste inrichting al rekening mee wordt gehouden. Huidige ecoducten aanpassen op medegebruik is naar mening van Stichting het Edelhert niet mogelijk. De ecoducten zijn dé manier waarop edelherten uiteindelijk het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug bereiken. Als deze verbinding door recreatief medegebruik onaantrekkelijk wordt, is het af te raden om dit toe te staan.

8.2 Relatie edelherten en ruitersport

Veel mensen in de omgeving van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug houden paarden en pony's. Ook is er een groot aantal maneges gevestigd in de omgeving. De ruiterspaden voorzien duidelijk in een behoefte. Het gebruik van de paden is frequent maar gewoonlijk met weinig gebruikers tegelijkertijd (de Groot, 2006). Dit blijkt ook uit ervaringen van Staatsbosbeheer. Het sturen van recreatie is noodzakelijk voor het ontwikkelen van kernleefgebieden. In een kernleefgebied zijn edelherten bijna permanent aanwezig. Deze gebieden worden gekenmerkt door een zeer extensief padenpatroon met bosblokken variërend in grootte van 25 tot 100 hectare (Groot Bruinderink, 2003). Recreatief medegebruik is wel mogelijk. Echter beperkt dit zich tot wandelen en paardrijden op de aangewezen paden (Bruinderink, 2003).

Edelherten kunnen erg tolerant worden ten aanzien van mensen wanneer die zich voorspelbaar gedragen. Voorbeelden hiervan zijn boswerkzaamheden, drukte op wegen, observatieplaatsen ingericht voor publiek waar nooit wordt gejaagd of recreanten die duidelijk aanwezig zijn (geur, lawaai) maar het pad niet verlaten. De belangrijkste reden hiervoor is dat edelherten geen negatieve ervaringen opdoen met voorgenoemde activiteiten. Nationaal Park Hoge Veluwe en Stichting het Edelhert ondersteunen dit beiden. Ruiters die zich rustig gedragen en op de ruiterspaden blijven zijn in het algemeen weinig verontrustend voor edelherten. Deze vorm van recreatie is, als ruiters zich aan deze regels houden, in hoge mate voorspelbaar. In deze vorm is paardrijden zelfs een uitstekende manier om edelherten waar te nemen. Wel moeten grootschalige activiteiten voorkomen worden in de kerngebieden om de rust te waarborgen (Groot Bruinderink, 2003). Er bestaan sterke aanwijzingen dat edelherten niet verstoord raken door ruiters als deze op de paden blijven en zich rustig gedragen (de Groot, 2006), (Groot Bruinderink, 2003) (Leidekker, 2016).

Ruiters maken extensief gebruik van de paden en recreatief medegebruik van de kerngebieden is hierdoor mogelijk. In de gebieden van Staatsbosbeheer is het voor ruiters niet toegestaan om te rijden buiten de ruiterspaden. Daarnaast zijn ruiters die op de paden blijven in hoge mate voorspelbaar en leveren daarom weinig verstoring op voor edelherten. Daarom bestaan er op dit moment geen redenen om aan te nemen dat de huidige routestructuur knelpunten oplevert ten aanzien van de mogelijke terugkeer van edelherten in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

9 Conclusies

De hoofdvraag is: Welke acties moet Staatsbosbeheer ondernemen om de ruiterspaden in de gebieden van Staatsbosbeheer op de Utrechtse Heuvelrug te verbeteren en behouden ten behoeve van de ruitersport?

Uit het onderzoek is gebleken dat, vanuit het oogpunt van de ruitersport, veiligheid de belangrijkste voorwaarde is aan de ruiterspaden. Ruiterspaden moeten voldoen aan basisvoorwaarden op gebied van passeerbaarheid, overzicht en verkeersveiligheid. Dit betekent dat ruiters in staat moeten zijn om de route te volgen (passeerbaarheid), waarbij de situatie op het ruiterspad goed te overzien is (overzicht) en kruisingen veilig en goed te overzien zijn (verkeersveiligheid).

Dit sluit aan bij de ambitie van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer heeft niet de ambitie om haar ruiterspaden te perfectioneren. Staatsbosbeheer wil dat de paden in ieder geval veilig zijn.

Op dit moment zijn er knelpunten op de ruiterspaden in het onderzoeksgebied die onveilige situaties opleveren. Dit is ontstaan omdat er te weinig budget is voor het beheer van de ruiterspaden, waardoor het benodigde beheer te laat of niet uitgevoerd wordt.

In het onderzoeksgebied ligt 72 kilometer ruiterspad. Voor ruiters zijn de belangrijkste knelpunten: natte plekken, onoverzichtelijke/gevaarlijke kruisingen, te smalle paden, een boom op het pad, locatie onbereikbaar voor hulpdiensten, erosieproblematiek en wildroosters.

De belangrijkste eisen aan het beheer van de ruiterspaden zijn dat watergaten aan een kant van het pad worden gegraven, op ten minste 0,5 meter afstand van het ruiterspad en dat kruisingen vrij worden gemaakt van opgaande begroeiing. Daarnaast moet het pad zo vlak mogelijk zijn zodat paarden zich niet verstappen. De knelpunten kunnen opgelost worden door: het graven van watergaten, snoeiwerk langs smalle paden en kruisingen, omgevallen bomen verwijderen van het ruiterspad en het plaatsen van opstapjes bij de wildroosters, zodat het makkelijker wordt voor ruiters om op- en af te stappen. Erosieproblematiek kan tijdelijk worden opgelost door het opbrengen van nieuw zand, eens in de 5-10 jaar.

Het knelpunt waarbij de locatie niet bereikbaar is voor hulpdiensten gaat om een pad over een zandverstuiving. Nooddiensten kunnen deze locatie alleen bereiken met speciaal materiaal. Door ruiters wordt dit gedeelte van de pad wel als uitdagend en fijn ervaren.

Staatsbosbeheer vindt het belangrijk dat de gebruikers zelf helpen bij het onderhoud van de ruiterspaden. Dit zorgt voor meer betrokkenheid bij het gebied en Staatsbosbeheer kan door vrijwilligerswerk besparen op onderhoudskosten.

De eerste stappen voor zelforganisatie door ruiters zijn gezet. Binnen de onderzoeksperiode is er een facebookpagina voor gebruikers gestart door Marieke Hoffmann van de Nederlandse Vereniging voor Vrijetijds Ruiters (NVVR). Dit initiatief heeft als doel om vrijwilligers beheerwerkzaamheden uit te laten voeren op ruiterspaden, zoals snoeien en routepaaltjes plaatsen. Voor Staatsbosbeheer is het belangrijk om deze groep actief te houden en te faciliteren, zonder de regie uit handen te geven.

Voor het beheer van de ruiterspaden worden kosten gemaakt. Er is veel onduidelijkheid over de precieze kosten van het onderhoud. Er is geprobeerd om te berekenen wat er de afgelopen jaren is uitgegeven aan ruiterspaden. Helaas is hier geen concreet, jaarlijks bedrag uit voortgekomen. De beheerkosten voor ruiterspaden en fietspaden worden vaak samen op een factuur genoemd, waardoor het moeilijk te achterhalen is wat de kosten zijn voor de ruiterspaden.

Staatsbosbeheer wil dat de paden in redelijke en goed-berijdbare staat behouden worden. Er is een selectie gemaakt van werkzaamheden waarvan het verstandig is om deze jaarlijks uit te voeren om hieraan te voldoen. Afgerond komt dit uit op 8000 euro per jaar. Door deze werkzaamheden jaarlijks uit te voeren blijven de ruiterspaden veilig begaanbaar.

Door verandering in overheidsfinanciering hebben ook andere gebiedseigenaren te maken met minder budget voor ruiterspaden. In de omgeving van Staatsbosbeheer Utrecht hanteren het Utrechts Landschap, Ten Treek Henschoten en het Goois Natuurreservaat al een gebruikersbijdrage. Voor het Goois Natuurreservaat en Ten Treek Henschoten is de bijdrage genoeg om kostendekkend te zijn voor het beheer van de ruiterspaden. Voor het Utrechts Landschap is dit een bescheiden bijdrage. De ervaringen met een gebruikersbijdrage van Het Utrechts Landschap, Ten Treek Henschoten en het Goois Natuurreservaat, zijn positief.

Door een gebruikersbijdrage te vragen voor het gebruik van de ruiterspaden, kopen de ruiters een dienst. Op grond van Artikel 461 uit het Wetboek van Strafrecht kan Staatsbosbeheer deze eis stellen aan ruiters voor de toegang tot haar ruiterspaden. Dit is niet in strijd met de uniforme toegangsregels voor het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

Voor de distributie van de penningen is het belangrijk dat er voor medewerkers van Staatsbosbeheer weinig uren in zitten. Als de uren van Staatsbosbeheer-medewerkers doorgerekend worden in de penningen worden deze in verhouding tot de opbrengsten waarschijnlijk te duur. Het heeft de voorkeur dat vrijwilligers van Staatsbosbeheer of vrijwilligers vanuit de ruiters zelf de distributie van penningen regelen. Dit lijkt lastig te realiseren, maar Mountainbike Utrechtse Heuvelrug werkt via een systeem waarbij mountainbikers zelf de verkoop regelen van de penningen. Het Utrechts Landschap laat de distributie van penningen regelen door vrijwilligers die tegelijkertijd gastvrouw/gastheer zijn in het Palvioen.

Staatsbosbeheer wil graag ruimte bieden aan edelherten in haar gebieden op de Utrechtse Heuvelrug. Alterra hanteert een homerange van ten minste 500 hectare voor edelherten. In Leersum en Amerongen kan met eenvoudige maatregelen 770 hectare rustiger gebied gecreëerd worden voor edelherten (de Groot, 2006).

Ten aanzien van de edelherten is recreatief medegebruik is mogelijk in de kernleefgebieden voor edelherten. Dit beperkt zich tot wandelen en paardrijden op de aangewezen paden (Bruinderink, 2003). Edelherten kunnen erg tolerant worden ten aanzien van mensen wanneer die zich voorspelbaar gedragen. Ruiters die zich rustig gedragen en op de ruiterspaden blijven zijn in het algemeen weinig verontrustend voor edelherten. Uit het onderzoek blijkt dat er dit moment geen redenen bestaan om aan te nemen dat de huidige routestructuur knelpunten oplevert ten aanzien van de mogelijke terugkeer van edelherten in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

Investeren in de ruiterspaden en de knelpunten oplossen, zou een grote impuls betekenen voor de kwaliteit van de ruiterspaden. Om de paden vervolgens in redelijke staat te behouden, is ongeveer 8000 euro per jaar nodig. Het is juridisch mogelijk om een gebruikersbijdrage in te stellen, om de inkomsten vervolgens te investeren in het beheer voor de ruiterspaden. Afhankelijk van de hoogte van de bijdrage kan dit een bescheiden bijdrage of kostendekkende maatregel zijn. Daarnaast kan vrijwilligerswerk door gebruikers helpen om te besparen op onderhoudskosten. Staatsbosbeheer kan initiatieven ondersteunen en daar waar mogelijk te faciliteren om de betrokkenheid van ruiters bij het gebied te vergroten.

10 Discussie

Het naloopen en per auto afleggen van de ruiterspaden heeft een actueel beeld gegeven van de huidige situatie op de ruiterspaden. De staat van de ruiterspaden is onderhevig aan het weer. Als het erg geregend heeft, zullen er meer knelpunten op het ruiterspad zijn. Er is geprobeerd hier zo goed mogelijk mee om te gaan en de routes af te leggen in droge periodes. Na een regenbui is er twee dagen gewacht met het afleggen van het ruiterspad. Rekening houden met regen is alleen in Austerlitz niet gelukt omwille van de beschikbare tijd. Het kan zijn dat er daardoor meer knelpunten vastgesteld zijn in Austerlitz.

Naar aanleiding van het onderzoek is het vermoeden ontstaan dat bepaalde paden nauwelijks gebruikt worden. Deze veronderstelling is ontstaan doordat er geen sporen van gebruik aanwezig waren op bepaalde paden. Echter is er niet onderzocht of dit vermoeden juist is. Het sluiten van paden die nauwelijks gebruikt worden kan een middel zijn om te besparen op onderhoudskosten doordat deze dan ook niet meer onderhouden hoeven te worden. Ook levert het sluiten van paden een ecologisch voordeel op, namelijk meer rust in het gebied doordat dit minder doorkruist wordt door paden. Er is verder onderzoek nodig om te beoordelen welke paden weinig tot niet worden gebruikt.

Ook is er niet onderzocht wat de betalingsbereidwilligheid is van ruiters, als er gekozen wordt voor een model waarbij een gebruikersbijdrage gevraagd wordt. Het is onbekend hoeveel ruiters er rijden in de gebieden van Staatsbosbeheer Utrecht. Dit maakt het lastig om een concreet bedrag te noemen. Staatsbosbeheer kan ervoor kiezen om de gebruikersbijdrage te baseren op tarieven die andere organisaties hanteren of om meer onderzoek te laten uitvoeren naar de betalingsbereidwilligheid en het aantal gebruikers. Als een gebruikersbijdrage op de korte termijn geïmplementeerd moet worden, is de hoogte van het bedrag te baseren op ervaringen van andere organisaties.

Binnen het onderzoek is zo goed mogelijk geprobeerd om de jaarlijkse, daadwerkelijke kosten aan ruiterspaden te berekenen. Dit is deels gelukt maar er is nog steeds geen volledig beeld. Staatsbosbeheer Utrecht kan dit oplossen door een nacalculatie te doen van de daadwerkelijke kosten zodat er een duidelijker beeld ontstaat in plaats van enkel een indicatie van de daadwerkelijke kosten. Dit zou erg nuttig zijn omdat er met de daadwerkelijke kosten beter beoordeeld kan worden hoeveel geld er jaarlijks nodig is voor het beheer en behoud.

De gegevens van Grontmij over normbedragen zijn gebruikt als indicatie voor het jaarlijkse onderhoud aan ruiterspaden op zandgrond. Echter is het niet duidelijk welk onderhoud allemaal opgenomen is in de begroting. Toch zijn deze bedragen ter informatie opgenomen omdat het hoofdkantoor van Staatsbosbeheer rekent met deze bedragen. Doordat deze bedragen gebruikt worden door het hoofdkantoor, is het voor Staatsbosbeheer Utrecht handig om ook inzicht te hebben in deze bedragen. Na overleg met Staatsbosbeheer Utrecht is besloten om geen gebruik te maken van het normenboek van Staatsbosbeheer. In de praktijk rekent Staatsbosbeheer Utrecht niet meer met de gegevens uit het normenboek. De ervaring leert dat er vaak grote verschillen zijn tussen gegevens uit het normenboek en de praktijk. Daarom is er gekozen voor de praktijkgerichte aanpak waarbij er offertes aangevraagd zijn via Groenfonds, een bedrijf waarmee Staatsbosbeheer veel samenwerkt.

11 Aanbevelingen

Uit het onderzoek is gebleken dat veiligheid de belangrijkste voorwaarde is voor ruiterspaden en dat er op dit moment onveilige situaties zijn op sommige delen van de ruiterspaden. Het advies is dat Staatsbosbeheer de knelpunten ten aanzien van de veiligheid van de ruiterspaden zo snel mogelijk oplost. Staatsbosbeheer zou het beperkte budget dat er nu beschikbaar is voor ruiterspaden, in moeten zetten om op de korte termijn zoveel mogelijk aan deze eis te voldoen. Dit zorgt ervoor dat de veiligheid van de paarden en ruiters gewaarborgd is.

Staatsbosbeheer heeft al een aantal jaren te weinig budget voor het onderhoud van de ruiterspaden. Wat de exacte kosten zijn voor het beheer van de ruiterspaden, is echter niet duidelijk. Staatsbosbeheer weet dus niet hoeveel geld zij tekort komt voor het beheer. Om de daadwerkelijke kosten te achterhalen is het belangrijk dat Staatsbosbeheer zo snel mogelijk een nacalculatie doet van de kosten voor het beheer van de ruiterspaden.

Uit dit onderzoek blijkt dat er ten minste 8000 euro per jaar nodig is voor het onderhoud en beheer van de ruiterspaden. Een nacalculatie van de kosten van de afgelopen jaren laat zien of dit bedrag op dit moment ook daadwerkelijk uitgegeven wordt aan de ruiterspaden en hoeveel extra inkomsten er gevonden moeten worden om dit bedrag jaarlijks te kunnen begroten.

Uit het onderzoek blijkt dat een gebruikersbijdrage een geschikt middel is om extra inkomsten te werven voor het beheer van de ruiterspaden. Zodra duidelijk is wat de daadwerkelijke kosten zijn, kan Staatsbosbeheer bepalen hoe hoog de gebruikersbijdrage moet zijn voor de ruiters. Dit kan gebaseerd worden op de daadwerkelijke kosten voor het onderhoud van de ruiterspaden en/of op de tarieven die andere organisaties in de omgeving hanteren. Het kostendekkend maken van de gebruikersbijdrage heeft meer inzicht in de onderhoudskosten nodig, dit kan pas verkregen worden na een initiële investering vanwege achterstallig onderhoud. Staatsbosbeheer kan de gebruikersbijdrage beter zien als een bescheiden bijdrage voor het onderhoud van de ruiterspaden.

Het ligt voor de hand om een vergelijkbaar gebruikersbijdrage-systeem te hanteren zoals andere organisaties in de omgeving, waarbij een penning bevestigd wordt aan het halster van het paard. Een nummer op de penning kan gekoppeld worden aan de naam van de ruiter. Hierdoor is frauderen met penningen lastiger. Andere systemen, met stickers of (zelf uitgeprinte) pasjes, zijn goedkoper in de verstrekking. Maar deze hebben als nadeel dat het voor toezichthouders niet direct duidelijk is of een ruiter een penning heeft. Een penning in een felle kleur die ook op afstand, eventueel met verrekijker, te zien is heeft de voorkeur. Voor toezichthouders is het meest overzichtelijk als er twee penningen aan weerszijden van het halster geplaatst worden, zoals nu al bij het Goois Natuurreservaat gebeurt. Staatsbosbeheer heeft een informatiepunt bij het kantoor in Leersum. Er wordt aangeraden om vanuit dit punt ruiterpenningen te verkopen. Ook kunnen er afspraken met maneges gemaakt worden waarbij zij een vastgesteld aantal afnemen en verkopen aan haar leden.

Duidelijkheid over de kosten voor het beheer is noodzakelijk voordat er een gebruikersbijdrage ingevoerd wordt. Dit is belangrijk in de onderbouwing van de hoogte van het bedrag voor de gebruikersbijdrage.

Uit het onderzoek blijkt dat er draagvlak is voor vrijwilligerswerk door ruiters zelf. Dit is een prachtige kans om de betrokkenheid van ruiters bij het gebied te vergroten en tegelijkertijd te besparen op onderhoudskosten voor de ruiterspaden. Samen met ruiters onderhoudsdagen organiseren, is een goede manier om te faciliteren maar de macht niet uit handen te geven. Werkzaamheden die geschikt zijn voor vrijwilligers zijn bijvoorbeeld nieuwe routepaaltjes plaatsen en snoeiwerkzaamheden.

Op dit moment is er een groep ruiters actief die vrijwilligerswerk aan de ruiterspaden doet. De communicatie met deze groep moet in stand gehouden worden. Samen met deze groep moet jaarlijks afgesproken worden hoeveel vrijwilligersdagen er dat jaar georganiseerd worden. De gebruikersgroep, de KNHS en Staatsbosbeheer moeten hier samen over overleggen en besluiten wat er op dat moment haalbaar is. Daarna moet Staatsbosbeheer een voorstel doen voor de werkzaamheden voor de vrijwilligersdag, begeleiding vanuit Staatsbosbeheer beschikbaar stellen en gereedschap en de ruimte beschikbaar stellen. De gebruikersgroep heeft de verantwoordelijkheid vrijwilligers te regelen. De KNHS kan financieel bijdragen en de gebruikersgroep ondersteunen in het vinden van vrijwilligers. Zodra de groep officieel verenigd is in een stichting of samenwerkingsverband, is het aan te raden om de afspraken vast te leggen in een samenwerkingscontract. Zo wordt een duidelijke rolverdeling gewaarborgd.

Bronnen

- Bergsma, M. E. (2008). *De paarden op, de lanen in*. Stichting Recreatie.
- Brants, M. (2009). *Evaluatie BIP*. Soesterberg: Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.
- Bruinderink, G. W. (2003). *rapport 836*. Wageningen: Alterra.
- van der Grift, J. D. E. A. (2010). *Recreatief medegebruik van ecoducten*. Wageningen: Alterra.
- Groenklus. (2016, 05). J. F. de Groot. *Aannemerbedrijf*. Factuur via Janneke Ordelmans.
- Groot Bruinderink, G. W. (1995). *De geschiktheid van de Utrechtse Heuvelrug en naburige uiterwaarden als leefgebied voor edelhert en zwijn*. IBN-rapport 194.
- Groot Bruinderink, G. W. (2003). *rapport 836*. Wageningen: Alterra.
- de Groot, R. S. J. (2006). *Zonering en Routestructuur*. Leersum: Staatsbosbeheer.
- Hemmen, B. (2003). *Beheers- en Inrichtingsplan Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug*.
- Hof, A. o. (2011). *Handboek Recreatie Bijlage V*. Staatsbosbeheer.
- Kerstiëns, M. (2014, 02 01). *Woordvoeringlijn buitenrijpas*. Opgeroepen op 02 17, 2016
- Klooster tekstproducties. (2013). *Thuis in de Streek*. Hengelo: CTRL-P Printing & More.
- KNHS. (2005). *Handboek Ruiter- en Menpaden*. Ermelo.
- KNHS. (2013). *Nederland Paardenland, feiten en cijfers*. Ermelo.
- Nationaal Park Hoge Veluwe. (2016). www.hogeveluwe.nl. Opgehaald van <https://www.hogeveluwe.nl/nl/plan-uw-bezoek/wandelen-en-fietsen/wandelen/struinen-niet-langer-toegestaan-qena>
- Nederlandse Vereniging voor Vrijetijdsruiters. (2014, 01 31). Wat vinden wij van de buitenrijpas?
- NP Utrechtse Heuvelrug. (2010). *Ecoduct of recoduct? Kijk op de Heuvelrug*.
- Provincie Utrecht. (2012). *Beleidsnota edelhert, damhart en wild zwijn*. Provincie Utrecht.
- Slam, M. (sd). *Human Co-use on Wildlife Overpasses: Impacts of recreational pressure on overpass use by mammals in the Netherlands*. Leiden: Leiden University.
- Team Digitalis, Staatsbosbeheer. (2014, 12 02). Een update over de Buitenrijpas. *Nieuwsbericht*. <http://digitalis/Kerntaken/Recreatie/recreatievoorzieningen/wegenenpaden/Lists/Nieuwsbericht en/DispFormNew.aspx?ID=5&Source=http%3A%2F%2Fdigitalis%2Fkerntaken%2Frecreatie%2Frecreatievoorzieningen%2Fwegenenpaden%2FLists%2FNieuwsberichten%2FAllItems%2Ea>.
- Verhorst, G. (2014, 10 18). Notitie buitenritten. Amersfoort.
- Wetboek van Strafrecht. (1881). Artikel 461. <http://www.wetboek-online.nl/wet/Sr/461.html>.

Mongelinge bronnen

- Bergen, M. (2016, 03 17). Boswachter Utrechts Landschap. (R. Wielink, Interviewer)
- Holsen, M. (2016, 03 21). beheerder Landgoed Den Treek-Henschoten. (R. Wielink, Interviewer)
- Lam, B. (2016, 04 12). Medeoprichter samenwerkingsverband MTB Utrechtse Heuvelrug. (R. Wielink, Interviewer)
- Langkemper, C. (2016, 04 25). Regioconsulent Koninklijke Hippische Nederlandse Sportbond. (R. Wielink, Interviewer)
- Leidekker, J. (2016, 03 19). Hoofd Bedrijfsvoering Nationaal Park Hoge Veluwe. (R. Wielink, Interviewer)
- Linthorst, J. (2016, 03 17). Voorzitter Vereniging Het Edelhert. (R. Wielink, Interviewer)
- Reukers, M. (2016, 04 06). Telefonisch interview. (R. Wielink, Interviewer)
- Sciarone, T. (2016, 04 13). Boswachter Goois Natuurreservaat. (R. Wielink, Interviewer)

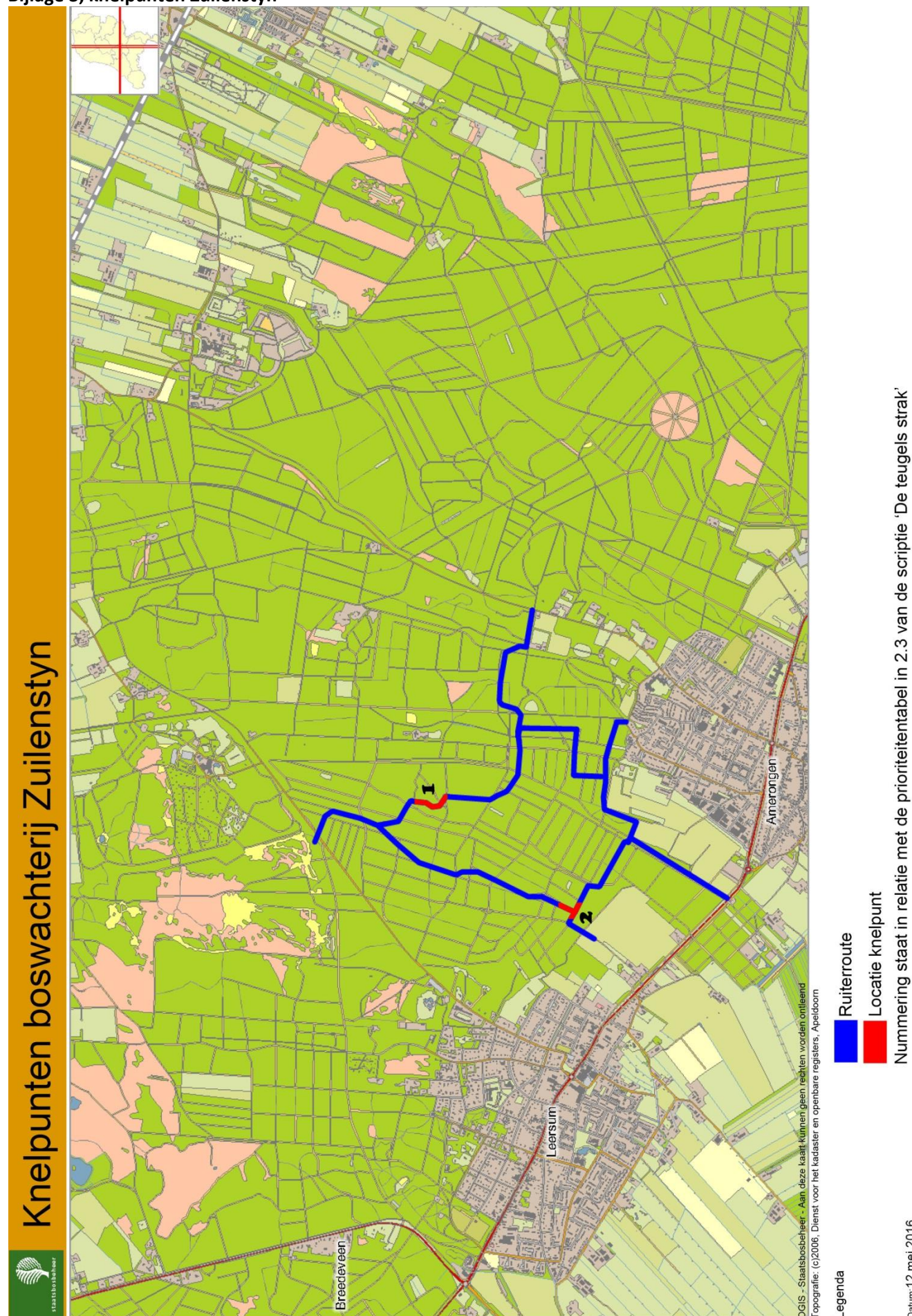
Bijlagen

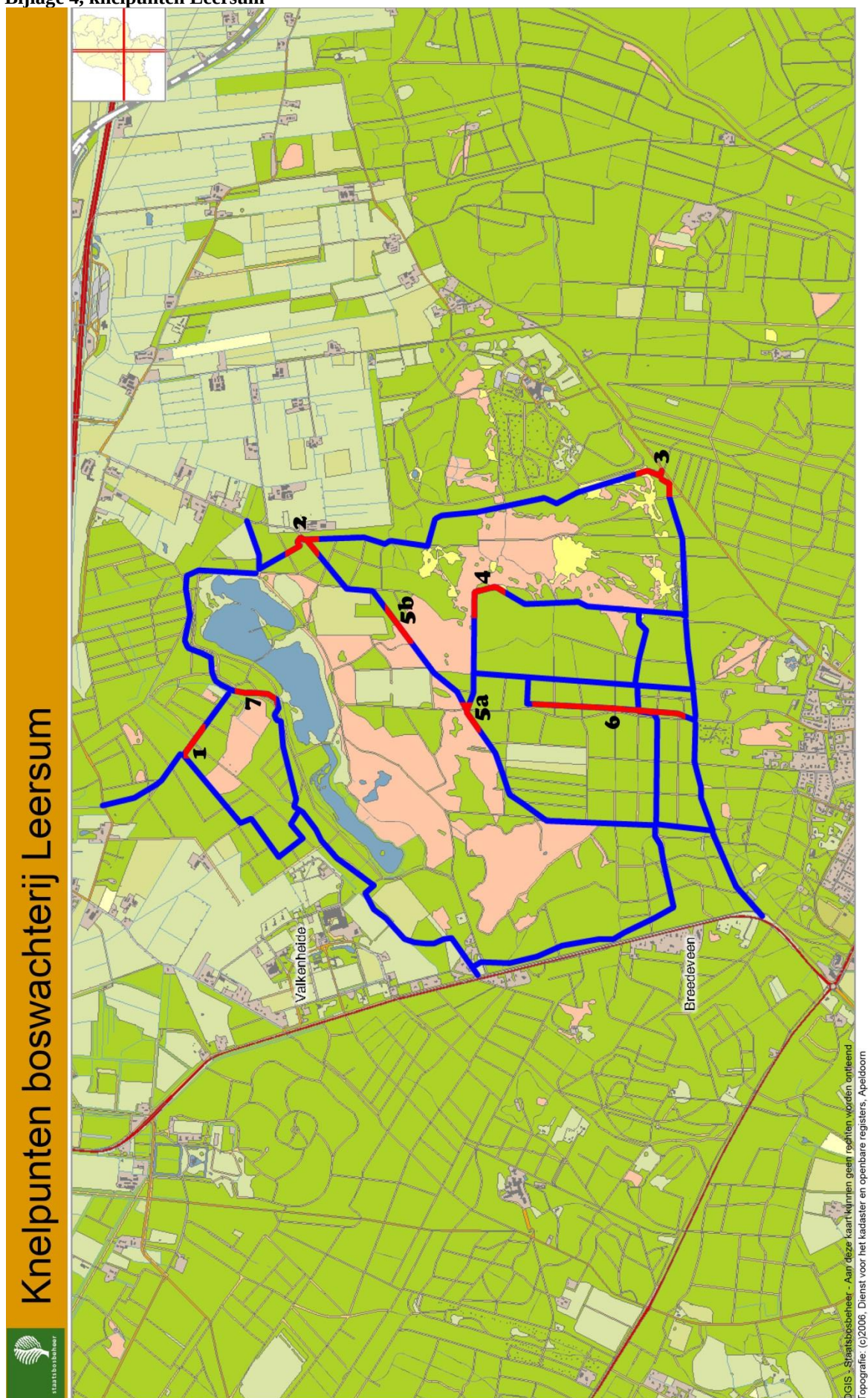
Bijlage 1,toelichting werkwijze.....	48
Kaarten:	
Bijlage 2 Knelpunten Amerongen.....	49
Bijlage 3 Knelpunten Zuilenstyn.....	50
Bijlage 4 Knelpunten Leersum.....	51
Bijlage 5 Knelpunten Wildeman.....	52
Bijlage 6 Knelpunten Austerlitz.....	53
Gespreksverslagen:	
Bijlage 7 Den Treek Henschoten, Martin Holsen.....	54
Bijlage 8 Utrechts Landschap, Martijn Bergen.....	56
Bijlage 9 Goois Natuurreservaat, Thea Sciarone.....	58
Bijlage 10 MTB Utrechtse Heuvelrug, Bert Lam.....	60
Bijlage 11 Vereniging het Edelhert, Josef Linthorst.....	62
Bijlage 12 Nationaal Park Hoge Veluwe, Jakob Leidekker.....	64
Bijlage 13 Koninklijke Nederlandse Hippische Sportbond (KNHS) Coen Langekemper.....	66

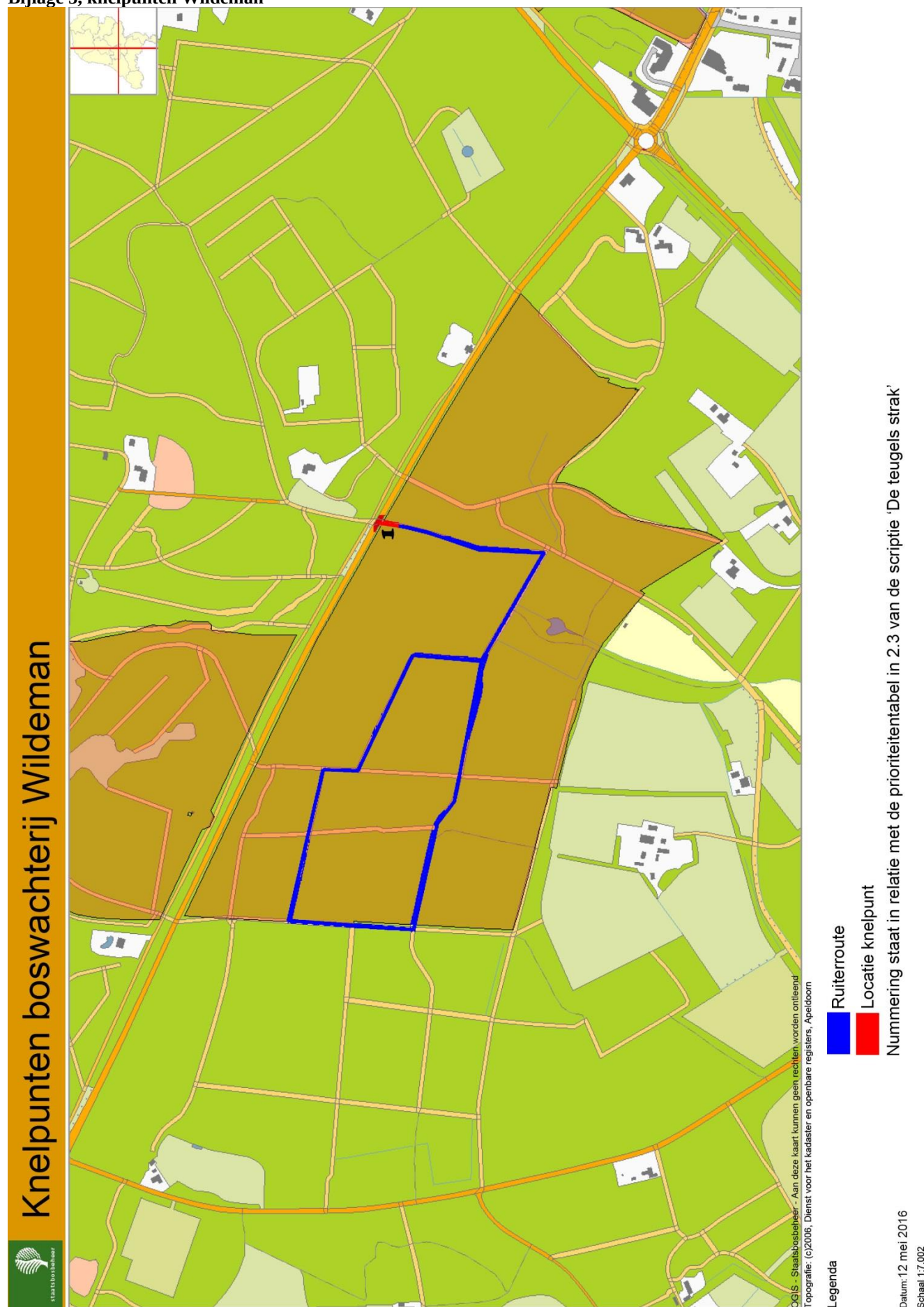
Bijlage 1, toelichting werkwijze

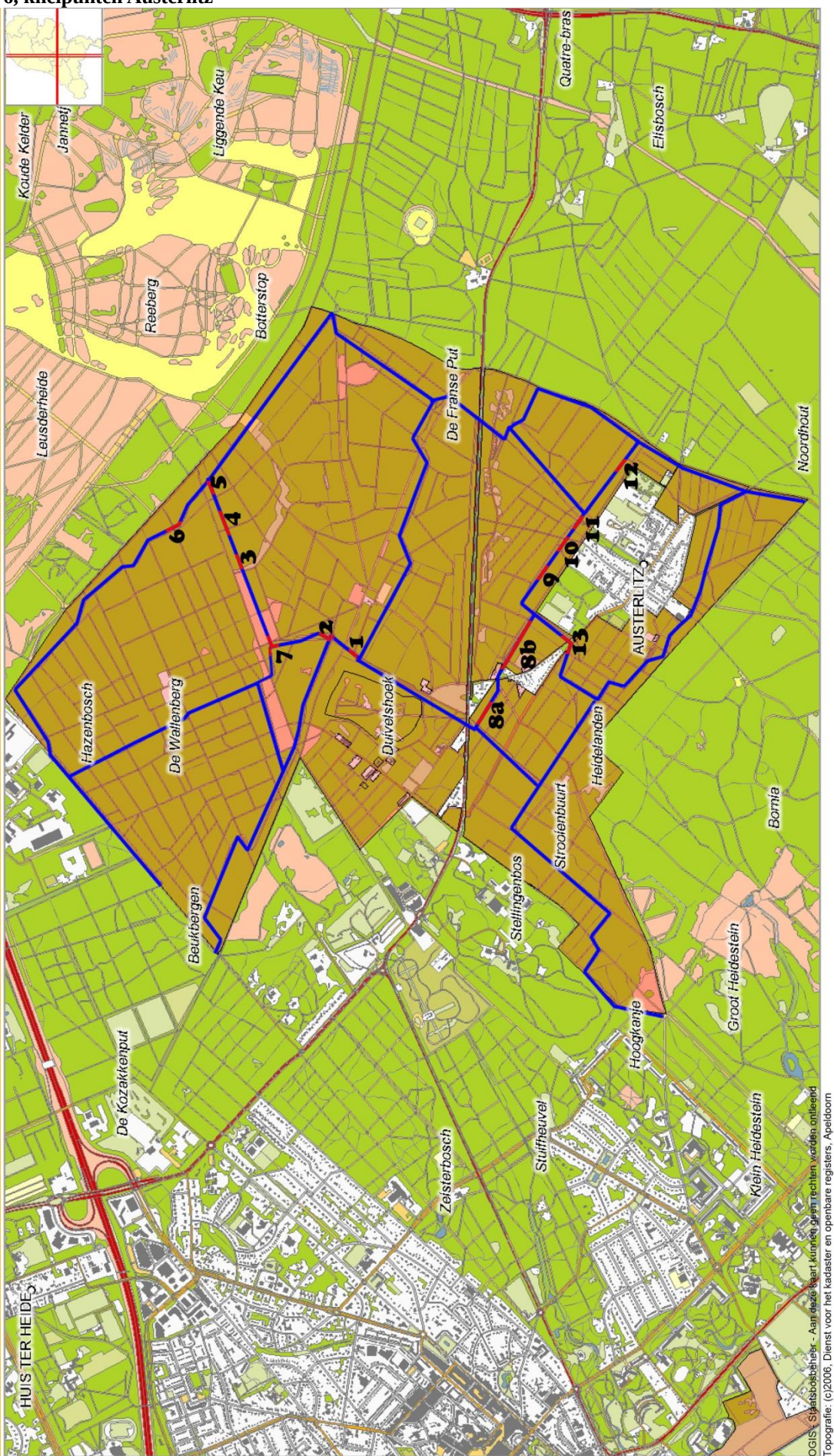
Stap	Inhoud	Methode
Product: - Kaart onderzoeksgebied - Paragraaf voorwaarden ruiterpaden	Literatuuronderzoek naar ruiterpaden. OGIS analyse van bestaande ruiterpaden. Vaststellen onderzoeksgebied. Bijbehorende deelvragen: - Wat zijn de voorwaarden waar ruiterpaden aan moeten voldoen vanuit het oogpunt van de ruitersport?	Literatuuronderzoek, analyse kaartmateriaal
Product: - Fotoverslag knelpunten - kostenanalyse - kilometertabellen ruiterpad per boswachterij	Analyse van knelpunten op ruiterpaden in het onderzoeksgebied. Benodigd beheer voor ruiterpaden achterhalen. Analyse maken van de kostenposten. Bijbehorende deelvragen: - Waar lopen de huidige ruiterpaden en wat zijn knelpunten voor gebruikers met betrekking het onderhoud van de ruiterpaden?	Veldbezoek, gesprekken met gebruikers, intekenkaarten om knelpunten aan te geven, gesprekken met beheerders van Staatsbosbeheer.
Product: - Gespreksverslag vereniging het edelhert - Gespreksverslag NP Hoge Veluwe	Literatuurstudie naar relatie ruiters en edelherten, in verband met mogelijke terugkeer van edelherten op de Utrechtse Heuvelrug. Bepalen of huidige ruiternet knelpunten oplevert betreffende rustgebieden voor edelherten. Bijbehorende deelvragen: - Op welke manieren kan er rekening gehouden worden met de mogelijke terugkeer van edelherten in het onderzoeksgebied ten aanzien van de ruitersport? - Levert de aanwezigheid van de huidige ruiterpaden knelpunten op voor de terugkeer van edelherten?	Literatuurstudie rustgebieden en ecologie edelhert, gesprek met Vereniging het Edelhert, gesprek Hoge Veluwe over relatie ruiters en edelherten, beleid provincie Utrecht ten aanzien van edelherten.
Product: - Gespreksverslagen KNHS, MTB-Utrechtse Heuvelrug.	Bepalen of zelforganisatie geschikt is voor ruiters en zo ja; welke vorm het meest geschikt is, rekening houdend met de benodigde tijdsinvestering van Staatsbosbeheer. Bijbehorende deelvragen: - Hoe kunnen de gebruikers van de ruiterpaden georganiseerd worden zodat zij zelf de ruiterpaden helpen onderhouden?	Gesprekken met gebruikers, gesprekken met regioconsult KNHS, gesprek Bert Lam over mountainbike stichting en organisatie
Product: - Gespreksverslagen Den Treek Henschoten, Utrechts Landschap, Natuurmonumenten, Goois Landschap - Samenvatting relevante wetgeving - Samenvatting huidig beleid Staatsbosbeheer	Onderzoek naar bestaande modellen voor het innen van een gebruikersbijdrage. Relevante wetgeving achterhalen. Relevant beleid (beleidsstukken commercieel medegebruik) van Staatsbosbeheer achterhalen. Bijbehorende deelvragen - Wat is een geschikt model om een gebruikersbijdrage te innen? - Met welke juridische aspecten moet rekening gehouden worden bij het innen van een gebruikersbijdrage?	Gesprekken met Den Treek Henschoten, Utrechts Landschap, Natuurmonumenten, Goois Landschap over het innen van een gebruikersbijdrage. Advies van jurist Frank van Norren, Staatsbosbeheer, advies Erik Tuunter, recreatieadviseur provincie Utrecht Staatsbosbeheer, over beleidsmatige aspecten.
Product: - Advies beheermaatregelen om knelpunten op te lossen - Begroting maatregelen	Advies samenstellen over hoe de knelpunten opgelost kunnen worden, inclusief financiële gevolgen Bijbehorende deelvragen: - Wat zijn oplossingen voor de vastgestelde knelpunten? - Wat zijn de kostenposten voor het beheer van de ruiterpaden, inclusief toezicht en VTA-controle?	Beheermaatregelen adviseren. Berekening maken van de kosten voor deze beheermaatregelen.
Product: - Hoofdstukken conclusies en aanbevelingen.	Beantwoording hoofdvraag: Conclusies, aanbevelingen Welke acties moet Staatsbosbeheer ondernemen om de ruiterpaden in de gebieden van Staatsbosbeheer op de Utrechtse Heuvelrug te verbeteren en behouden ten behoeve van de ruitersport?	Samenvoegen deelvragen tot beantwoording van de hoofdvraag.

Bijlage 7: Den Treek Henschoten, Martin Holsen

Jaarkaart (alleen per kalenderjaar): € 100,00

Zes maanden (ingangsdatum zelf te bepalen): € 70,00

Maandkaart (31 dagen; ingangsdatum zelf te bepalen): € 30,00

Weekkaart (7 dagen; ingangsdatum zelf te bepalen): € 20,00

Dagkaart (zonsopgang tot zonsondergang; datum zelf te bepalen): € 10,00

- 62 km ruiterpad

Kun je kort wat vertellen over het systeem? Hoelang bestaat het systeem al?

Op het landgoed hanteren we een systeem met penningen. Deze worden aangeschaft door ruiters. De penningen zijn voorzien van een nummer en dit nummer is gekoppeld aan de naam van de gebruiker. De prijzen staan hierboven genoemd.

We hanteren dit systeem al een behoorlijke tijd, misschien al wel 20 jaar.

Reacties van ruiters? Hoe waren de reacties bij de invoering? En hoe is dat nu?

Het systeem wordt geaccepteerd. We krijgen soms wel reacties dat het veel geld is. Niet iedereen heeft een penning, maar die mensen spreken we wel aan en die kunnen ook een boete krijgen. We hebben een BOA in dienst, hij mag ook om legitimatie vragen en hij controleert de ruiters.

Helpen de ruiters met onderhoud?

Nee, dat is in eigen beheer. Onze vrijwilligers snoeien langs het pad. Ook schilderen zij de paaltjes.

In wat voor vorm is de 'pas'? Penning? Sticker?

De jaarkaart is in de vorm van een penning. Deze munt moet aan het hoofdstel bevestigd worden.

De rest van de kaarten is een document op je mobiel.

Wie maakt deze? Wat zijn de kosten voor productie?

Polonis in Kampen, dit is een grafeerbedrijf.

Voor 400 stuks betalen we 895 euro.

Wie doet de verkoop? Wie doet de administratie? Distributie van penningen?

Administratie: dit wordt gedaan door Schoutenhuis, ons rentmeesterkantoor.

Schoutenhuis verkopen penningen en het pannenkoekenrestaurant dagkaarten. Bij een aantal maneges zijn ze verkrijgbaar. Ook gaat een deel via internet.

Het eind van het jaar krijgen de jaarkaarthouders een herinnering via de mail dat ze voor het jaar daarop de penning weer moeten aanvragen.

Hoeveel verkopen jullie per jaar?

+/- 250 per jaar

Hoe gaan jullie om met beheer? Hoe onderhouden jullie de ruiterroutes?

We zorgen dat er op de paden met aanspanning gereden kan worden.

We hebben brede wegen met zand.

Ervaringen toezicht? Moeten ruiters afstappen?

Levert geen problemen op. Soms controleren we ze vanaf het paard. Dan moeten ze hun mobiel uit hun binnenzak pakken. Het makkelijkst is de penning op het halster. Dan is het in een oogopslag te zien of iemand een penning heeft.

Zijn de ruiterroutes kostendekkend?

Ja, het is een (bescheiden) bron van inkomsten voor het landgoed. 80% van de inkomsten gaat naar het opknappen van de ruiterspaden.

Wordt VTA controle en toezicht ook betaald uit deze inkomsten?

We krijgen openstellingssubsidie.

Hoe kunnen de gebruikers van de ruiterspaden georganiseerd worden zodat zij zelf de ruiterspaden helpen onderhouden?

Bij ons speelt dit niet zo. Als je dit wilt organiseren zou ik maneges gaan benaderen. Individuele ruiters werkt denk ik niet.

Hoe gaan jullie om met: ·Modderige plekken?

Doorspitten met de kraan. Hele slechte plekken brengen we zand op. We hebben het geluk dat we zand hebben in het gebied omdat we bezig zijn met de ontwikkeling van natuurterreinen waarbij zand vrij komt.

Erosie op de paden?

Doorspitten of schaven

Recreatiezonering (met name met mountainbikers)

We hebben geen mountainbikersroutes. We hebben wel dat wandelaars met loslopende honden soms op het ruitepad lopen. Dit mag niet maar het gebeurt soms. Soms is het ook een beetje geven en nemen. Iedereen moet zich aan de regels houden. Recreanten onderling mogen ook wel een beetje tolerant naar elkaar zijn, vind ik.

Wildroosters?

We hebben geen wildroosters op plekken waar de ruiterspaden lopen.

Er staat wel een hek bij de provinciale weg bij Manege Maarn/Henschoten. Van de manege naar het bos moeten de ruiters een weg over. Als ze die zijn overgestoken kunnen ze vanaf het paard het hek openen wat aan 'onze zijde' van de weg staat. We hebben het hek daarop aangepast. We hebben daar een hek geplaatst zodat paarden die ervandoor gaan niet de provinciale weg op kunnen. Het hek houdt ze in dat geval tegen.

Mul zand (in verband met nooddiensten?)

We brengen houtsnippers op en daar hebben wij goede ervaringen mee. Als je dat doet je wel uitkijken met modder, daar moet je geen houtsnippers ingooien.

Eigen knelpunten?

-

W.V.V.T.K

Events

Er worden in de omgeving veel evenementen georganiseerd door maneges. Enjoy de Ride bijvoorbeeld. Daar geven we vergunningen voor uit. Over het algemeen gaat dat wel goed. De ruiters zetten een route uit en de lintjes worden daarna weer netjes opgeruimd. De ruiters die een penning hebben mogen gewoon mee rijden, ruiters die dat niet hebben moeten een dagpas kopen.

Er is ook een manege die events organiseert met hindernissen en dan de ruiterspaden helemaal afzet. Met waterbakken en dat soort zaken. Daar hebben we vanuit het verleden wel vergunningen voor gekregen maar we willen hier in de toekomst wel kritisch naar blijven kijken.

Ruiterpenningen verhuren

We weten dat een aantal maneges rondom het landgoed penningen uitleent aan mensen die willen rijden. De penningen zijn gekoppeld aan namen. De meeste mensen nemen het risico niet. Als dit uit de hand gaat lopen moeten we er op een gegeven moment wel iets mee, maar daar is nu nog geen aanleiding voor.

Bijlage 8: Utrechts Landschap, Martijn Bergen

*In Paviljoen Beerschoten zijn ruiterpenningen verkrijgbaar. Een ruiterplaatje is verplicht als u gebruik maakt van de ruiterroutes op landgoed **Beerschoten en in het Panbos**. Een ruiterplaatje kost € 17,50 voor de periode van 1 jaar. Het ruiterplaatje moet duidelijk zichtbaar aan de linkerkant van het hoofdstel worden bevestigd. 17,50 voor 1 jaar*

Kun je kort wat vertellen over het systeem?

Dit is een drukbezocht gebied. Het is een van de drukste bossen van de provincie. De recreatiedruk is dus groot. Het is dus belangrijk dat de routes er netjes bij liggen. Voor de ruiterroutes vragen wij een bijdrage. De subsidie is weggefallen en op deze manier betaald de gebruiker mee aan het onderhoud.

Reacties van ruiters? Hoe waren de reacties bij de invoering? En hoe is dat nu?

De meeste ruiters zijn redelijk. Het systeem levert voordeel op; de paden worden op deze manier goed onderhouden. Het geeft ook een exclusief gevoel, 'niet iedereen mag hier zomaar paardrijden, ik heb een penning'.

Het systeem bestaat al een tijd. Hoe het precies was bij de invoering weet ik niet, maar volgens mij heeft het weinig problemen opgeleverd.

Helpen de ruiters met onderhoud?

Nee, het idee van participatie is heel mooi en ik wordt ook enthousiast van het idee. Maar als je participatie wilt dan moet je rekening houden met dat mensen doordeweeks werken. Dat betekent dat het voor de boswachter een extra werkdag is. En de organisatie van de dag moet ook geregeld worden. Mensen willen een leuk verhaal en vermaakt worden. Er moet koffie, thee, broodjes en soep zijn tussen de middag. Je moet mensen uitleg geven over hoe ze het pad moeten onderhouden.

Ruiters zijn voor mijn gevoel een ander soort mensen dan mountainbikers. Ik denk dat ruiters liever een financiële bijdrage leveren en op die manier bijdragen. Mountainbikers willen voor mijn gevoel liever aan het werk voor hun paden.

In wat voor vorm is de 'pas'? Penning? Sticker?

Wij hebben harde plaatjes met een nummer daarop. De plaatjes zijn elk jaar een andere kleur. Het nummer is verbonden met de naam van degene die de penning heeft gekocht.

Wij hebben gekozen om de penning te laten bevestigen aan het hoofdstuk. De penning is stevig genoeg om een jaar lang aan het hoofdstuk te hangen.

Sinds kort hebben wij ook een dagpas. Dit is een papieren kaartje met een stempel erop met de datum.

Wie maakt deze? Wat zijn de kosten?

Penningen kun je laten maken door grafeerbedrijven. Wij gebruiken BGT in Maasbergen. Per penning kost dit 4,20. Ik denk dat dit wel goedkoper kan. Als meerdere gebiedseigenaren zo'n systeem willen, kunnen we ze ook samen bestellen en op die manier besparen op de inkoop van penningen.

Wie doet de verkoop? Wie doet de administratie? Distributie van penningen?

De verkoop en administratie wordt gedaan door vrijwilligers die in ons bezoekerscentrum zitten.

Ook zit er een manege bij het landgoed. Veel mensen van die manege rijden in ons gebied. Zij krijgen elk jaar een aantal penningen die ze voor ons verkopen.

Hoeveel verkopen jullie per jaar?

Zo'n 100 penningen per jaar.

Hoe gaan jullie om met beheer? Hoe onderhouden jullie de ruiterroutes?

Ik check de routes regelmatig, ongeveer een keer in de twee weken. Sommige stukken hebben weinig onderhoud nodig, andere gedeeltes wat meer. Een keer per jaar ga ik met twee of drie van onze eigen vrijwilligers aan het werk op de route. Dan gaan we bijvoorbeeld snoeien.

Ervaringen toezicht? Moeten ruiters afstappen?

De dagpas is net ingevoerd dus daar hebben we nog niet veel ervaringen mee. Deze hangt niet aan het hoofdstel.

Ruiters hebben de penning aan het hoofdstel hangen. Daardoor is het direct duidelijk of iemand een penning heeft.

Zijn de ruiterroutes kostendekkend?

Ik heb nog geen volledig beeld van de precieze kosten. Ik ben daar wel mee bezig. Voor mijn gevoel kunnen we wel iets meer gaan vragen dan 17,50.

‘Kostendekkend’ vind ik wel een gevaarlijk woord. De ruiterroutes hoeven van mij in onze gebieden niet kostendekkend te zijn. Dat krijg je bijna niet voor elkaar en dan moet je veel dingen gaan doorrekenen. Ik vind het voldoende dat ruiters een bescheiden bijdrage leveren aan het onderhoud van hun routes.

Wordt VTA controle en toezicht ook betaald uit deze inkomsten?

Nee

Hoe kunnen de gebruikers van de ruiterspaden georganiseerd worden zodat zij zelf de ruiterspaden helpen onderhouden?

Nvt.

Hoe gaan jullie om met:

Modderige plekken?

Diep spitten

Erosie op de paden

Hebben we niet heel veel last van. Ik heb 1 stukje langs de golfbaan. Daar spoelt zand weg en komen er boomwortels aan de oppervlakte. Op een gegeven moment moet ik daar wel wat mee, maar ik weet nog niet wat ik er precies aan ga doen.

Stenen zou ik gewoon rapen of zand opbrengen.

Recreatiezonering (met name met mountainbikers)

Ruiters hebben eigen paden. Mountainbiken mag niet op het landgoed; daar heb ik dus geen last van.

Wildroosters?

Nvt

Mul zand (in verband met nooddiensten?)

nvt

Verkoop ruiterpenningen

Het seizoen loopt van 1 november 2015 t/m 31 oktober 2016.
De penning is geldig vanaf aankoopdatum t/m 31 oktober 2016.
De penningen hoeven **niet** op nummer te worden uitgegeven.

- penningnummer, naam, adres, telefoonnummer en bedrag invullen op de lijst
- bedrag bepalen aan de hand van onderstaand lijstje
- geld in envelop stoppen
- envelop in laatje van Hanny leggen

penning gekocht in de periode:

1 november t/m 31 december	€ 17,50
1 januari t/m 29 februari	€ 14,50
1 maart t/m 30 april	€ 11,50
1 mei t/m 30 juni	€ 8,75
1 juli t/m 31 augustus	€ 5,90
1 september t/m 31 oktober	€ 3,00

nieuw:

Ruiterkaartjes voor één dag	€ 5,00	Hoeft niet ingevuld te worden op lijst.
-----------------------------	--------	---

Kaartjes liggen in rode plastic doos.
Vóór uitgifte moet er aan de achterzijde een **datumstempel** opgezet worden.
Stempel zit ook in rode plastic doos.
Geld in envelop doen. Bij penningnummer vermelden: kaartje voor één dag
Ruiters hoeven dit kaartje niet te bevestigen aan het paard.
Zij moeten het kaartje tonen als daarnaar gevraagd wordt bij controle.

Bijlage 9: Goois Natuurreservaat, Thea Sciarone

Koetsierbewijs: 79, 00

Ruiterbewijs: 41,50

Dagpas: 6.00

- Ruim 70 km ruiterpaden

Kun je kort wat vertellen over het systeem? Hoelang bestaat het systeem al?

Als ruiter of koetsier is het verplicht om bij ons een ruiter- of koetsierbewijs te hebben. Dit is een soort rijbewijs voor ruiters. De route doorkruist uitdagende stukken, er zijn bijvoorbeeld stukken waar ook honden los mogen lopen. We willen zeker weten dat mensen die met paarden ons gebied betreden goed kunnen rijden. Het 'rijbewijs' kun je aanvragen bij verschillende instanties.

Naast het ruiter- of koetsierbewijs moet je in het bezit zijn van een vergunning. We hebben ongeveer 600 vergunninghouders.

Reacties van ruiters? Hoe waren de reacties bij de invoering? En hoe is dat nu?

We merken dat een gebruikersbijdrage een verwachting schept. Mensen willen graag waar voor hun geld, ze willen iets terug hebben.

Helpen de ruiters met onderhoud?

In het kader van de natuurwerkdag heb ik een keer een onderhoudsdag voor de ruiterpaden georganiseerd. Daar kwamen drie gebruikers op af. De dag stond meer in het teken van gezelligheid en elkaar op een andere manier leren kennen. We hadden een gezellige invulling met koffie en thee.

In wat voor vorm is de 'pas'? Penning? Sticker?

Een pas van plastic, 2x. Deze moet aan beide zeiden aan het halster bevestigd worden.

We hebben dit jaar fel geel. Dit valt goed op.

Er staat een nummer op de pas die gekoppeld is aan de vergunninghouder.

We hebben ook een ijzeren plaat gehad maar dit is goedkoper in productie.

Wie maakt deze? Wat zijn de kosten voor productie?

We hebben hier een bedrijf voor, ...

Wie doet de verkoop? Wie doet de administratie? Distributie van penningen?

Het secretariaat verkoopt de penningen. Zij doen ook de administratie. In het nieuwe jaar staan er echt postzakken vol. Deze uren worden in de praktijk niet doorberekend in het tarief voor de pas.

Hoeveel verkopen jullie per jaar?

600

Hoe gaan jullie om met beheer? Hoe onderhouden jullie de ruiterroutes?

We kunnen door de bijdrage de routes in relatief goede staat onderhouden. Ze zijn in principe kostendekkend. Soms moeten we een beetje schipperen. Dit jaar hebben we een machine aangeschaft die door storende lagen heen kan zodat het water beter weg kan zakken. Dan is er wat minder budget over voor overig onderhoud.

Ervaringen toezicht? Moeten ruiters afstappen?

In principe spreken we iedereen die geen vergunning heeft aan. In het verleden hadden we een systeem met pasjes maar een label aan het halster werkt veel makkelijker.

Laatst hebben we voor de eerste keer gericht op ruitervergunningen gecontroleerd.

Zijn de ruiterroutes kostendekkend?

In principe wel.

Wordt VTA controle en toezicht ook betaald uit deze inkomsten?

In de praktijk is dit niet gekoppeld aan de inkomsten van de ruiterspaden.

Hoe kunnen de gebruikers van de ruiterspaden georganiseerd worden zodat zij zelf de ruiterspaden helpen onderhouden?

Wij hebben een participatiegroep. Deze groep is het aanspreekpunt voor de ruiters. Zij behandelen vooral vragen, bijvoorbeeld waar gebruikers kaarten kunnen krijgen. De meeste vragen kunnen ze zelf beantwoorden. Zo niet; dan word de vraag naar ons doorgestuurd. Dan beantwoorden wij hem de eerste keer, en daarna kunnen ze het vaak zelf af.

Als er klachten komen over de staat van de routes worden deze altijd naar ons doorgestuurd. Wij beoordelen dit dan en als het nodig is, verhelpen wij de klacht.

**Hoe gaan jullie om met:
Modderige plekken?**

We hebben een diepwoeler aangeschaft die we dit jaar voor het eerst gaan gebruiken. Dit is een apparaat dat storende lagen in de ondergrond kan doorbreken. Wij zijn heel benieuwd naar het resultaat. Verder graven we watergaten.

Erosie op de paden?

We hebben op de heide een aantal boomstammen in het pad geplaatst, bij de leemafgravingen. Zo wordt de ondergrond vastgehouden.

Recreatiezonering (met name met mountainbikers)

Verschillende gebruikers hebben verschillende paden. We hebben geen gevaarlijke kruisingen voor zover ik weet.

Wildroosters?

We hebben een handige op- en afstap bij de hekken staan, zodat ruiters makkelijk weer op het paard kunnen komen.

Mul zand (in verband met nooddiensten?)

-

Eigen knelpunten?

-

Bijlage 10: MTB Utrechtse Heuvelrug, Bert Lam

Kun je wat vertellen over de stichting?

Er is geen formele stichting opgericht. We hebben te maken met verschillende partijen. Als Staatsbosbeheer zitten zou willen nemen in een stichting dan zou de minister daar zijn handtekening op moeten zetten. En Het Utrechts Landschap zou toestemming moeten vragen aan haar Raad van Toezicht. Het bleek dat het oprichten van een stichting te lastig was. Het middel moet niet belangrijker worden dan het doel. Daarom is gekozen voor een intentieverklaring tussen deze partijen (SSB, Utrechts Landschap) en de NTFU.

We zijn formeel een commissie van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

We hebben lang gezocht naar met wie we samen moesten werken. We dachten eerst met het NP Utrechtse Heuvelrug maar dit heeft helemaal geen directeur. Het NP is vooral een merknaam. Ook hebben we de provincie geprobeerd. Door de geschiedenis is het NP Utrechtse Heuvelrug versnipperd. Uiteindelijk zijn we op deze vorm, een intentieverklaring tussen partijen die willen aansluiten, uitgekomen.

Reacties van mountainbikers?

We hebben nu 13,000 gebruikers en 300 vrijwilligers. Dat is een normale verdeling.

Direct toen we starten met de vignetten zijn we ook begonnen met vrijwilligerswerk.

We komen uit een situatie waarin we niks hadden en waarbij we zelf iets hebben opgebouwd met andere mountainbikers.

Wie is het bestuur?

Nvt.

Hoe vaak wordt er vrijwilligerswerk gedaan? Rol van Facebook?

Het onderhoud van de paden word gedaan door vrijwilligers. Daar hebben we vrijwilligersgroepen voor.

Deze worden ook opgeleid door onze aannemer/fanatiek lid: Patrick Janssen. Hij is oud-directeur van Pro-bos en hij heeft zijn eigen bedrijf in het aanleggen en onderhouden van mountainbike-routes.

Onze vrijwilligers leidden elkaar op. Het belangrijkste is afwatering en erosie voorkomen. De paden worden aangelegd op zo'n manier dat het water er af kan lopen.

De rol van Facebook is groot. Dat is ons belangrijkste communicatiemiddel. We stoppen veel energie in Facebook en hebben daar 5 moderators. Die doen de redactie.

Ideaal zou zijn als groepen een stuk pad adopteren en dat onderhouden. Daar zijn we nu mee bezig. Al gaat het op veel plekken al heel goed.

Hoe gaat de distributie van vignetten? Wie doet de verkoop? Hoe worden deze gemaakt?

De distributie van de vignetten wordt gedaan door het recreatiefonds. Dat gaat met gesloten beurs. De inkomsten van de vignetten gaan op een rekening die bij het recreatiefonds zit. Vanuit die rekening betalen wij nieuwe paden en deels voor het onderhoud van bestaande paden. Dat laatste is alleen het geval als onze eigen vrijwilligers het pad niet kunnen herstellen. In de praktijk maken we weinig gebruik van geld voor onderhoud; meestal kunnen onze eigen vrijwilligers problemen oplossen.

Hoe is het toezicht geregeld? Als mensen voorbij fietsen is dit toch niet te zien?

Er wordt nu niet op gehandhaafd. We hebben dus geen systematische controles. Door de staat van de routes en het lage bedrag zijn mensen bereid te betalen.

Wel vragen we, als we vrijwilligerswerk doen op de route en er komen fietsers voorbij, of ze een vignet hebben. Als ze dat niet hebben kijken we ze streng aan en vertellen we hen dat ze er wel een horen te hebben. Er is wel wat sociale controle.

We hebben een hele autonome naamsbekendheid. We hebben bekendheid via Facebook en via een forum dat veel mountainbikers lezen.

VTA-controle?

Het bedrijf van Patrick doet ook de VTA controle. Hij schrijft hier een factuur voor.

Hoe zijn jullie op het bedrag van 7,50 per jaar gekomen?

We wilden een laagdrempelig bedrag. We hebben onderzoek laten doen door de Wetenschapswinkel.

Daarna hebben we de bedragen vergeleken met andere terreinen. 7,50 zat mooi in het midden. Omdat het een laag bedrag is, is de bereidheid om te betalen groot.

Natuurmonumenten besteedt de vignetten uit. Hekspoor regelt dit voor hen, inclusief het verspreiden. Hier komen veel systeemkosten bij kijken.

Wij hebben geen systeemkosten, misschien maar 1%. Winkels krijgen ook geen aandeel uit die 7,50. Een goede fietswinkel of horecagelegenheid heeft er wat aan om vignetten te verkopen. Zo krijg je mensen in je winkel en kun je ook een bidon of een kopje koffie verkopen. Zo heb ik verschillende winkels overtuigd.

Voor fietswinkels en horeca is het ook van belang dat de paden er netjes en goed bij liggen. Dan willen meer mensen gaan mountainbiken en kun je ook meer verkopen. Dat is onderhandelen vinden waar gezamenlijke belangen liggen.

Hebben jullie andere vormen van donatie/sponsoring?

Binnen de fiets-wereld is het heel normaal om sponsoring aan te vragen. Het is mogelijk om als bedrijf een paaltje te sponsoren. Het kost 500 euro om een paaltje te 'adopteren'. Ik bestel een nieuw plaatje voor po het paaltje voor 15 euro. Op die manier kunnen bedrijven een bijdrage doen aan het pad. Bedrijven benaderen ons ook, daar doen we verder niks aan.

#trailrespect: werkt dit?

Trailrespect betekend bijvoorbeeld dat je niet gaat fietsen als het heel erg nat geweest is. Hier is een lange adem voor nodig. We hopen dat het doordringt tot mensen dat de paden dan stuk gereden worden en dat het beter is om even te wachten totdat het water weggezakt is en het pad wat opgedroogd. We zenden in ieder geval het signaal uit en we hopen dat dit werkt. We doen dit ook niet vaak hoor, alleen als de situatie er echt om vraagt zenden we een bericht uit via Facebook. We hopen dat mensen hiernaar luisteren en dat het over 10 jaar normaal is dat je niet gaat fietsen als het pad dat op dat moment niet aan kan. In die zin is het een ecosysteem; alle schakels zorgen voor de volgende stap.

Erosie?

Erosie voorkomen is eigenlijk het belangrijkste.

We weten waar watergaten moeten komen en waar niet door te kijken naar hoe je een bocht neemt op de fiets. Je gaat hoog de bocht in. Als je weet hoe motorrijders bochten maken dan weet je waar je je watergaten niet wilt hebben.

Ideaal staan paden wat schuin. Dan kan het water eraf lopen.

Schenken

We hopen te kunnen beginnen met schenken voor partijen die met ons meewerken. Op die manier kunnen we, ook aan andere terreineigenaren, laten zien dat je er echt wat aan hebt om mountainbikers toe te laten.

Overlast

Als wij goede paden aanleggen heb je als terreineigenaar veel minder overlast in je gebied van wildfietsers.

De vonk

Om zoiets te kunnen starten voor ruiters heb je een aantal dingen nodig. Ik was voor de MTB'ers de starter. Ik raakte geïnspireerd door een lezing van Patrick. Hij is een grote naam binnen de MTB wereld. Ik ben bottem-up begonnen. We hadden niks en alleen slecht onderhouden paden. Je moet op zoek naar je vonk.

Bijlage 11: Vereniging het Edelhert, Josef Linthorst

Gesprek kernonderwerpen.

Recreatief medegebruik van ecoducten:

Stichting Het Edelhert is tegen het recreatief medegebruik van ecoducten. De enige situatie waarin dit mogelijk is, zou hier bij de eerste inrichting al rekening mee gehouden worden. Huidige ecoducten aanpassen op medegebruik is naar mening van Stichting het Edelhert niet mogelijk. Dit wordt ondersteund door literatuur.

Recreatiezoning:

Je kan recreatie goed sturen. Je moet werken met observatieplekken. Dat is een geschikt middel om mensen naar bepaalde gebieden te sturen.

Verbod struinen op de Hoge Veluwe voor ruiters:

Het probleem bij de Hoge Veluwe zijn niet de ruiters. Er werden heuse klopjachten georganiseerd met fotograven om edelherten te fotograferen. Je kan niet alleen die mensen verbieden om nog te struinen. Daarom is het nu voor alle groepen recreanten verboden om te struinen.

Padenstructuren en edelherten:

Edelherten zijn gevoelig voor verstoring van paden die dwars door hun gebied heenlopen. Je moet geen paden door rustgebieden laten lopen. Ik vind dat er veel te veel paden op de Utrechtse Heuvelrug zijn. Paden sluiten is helemaal geen slechte zaak.

Mensen zijn gewend aan paden en blijven daar vaak op. Als er een pad naar de kern van een gebied loopt, voor beheer of voor de wildopziener o.i.d., dan zullen recreanten daar ook ingaan. De paden die naar de kern van je gebied lopen veroorzaken verstoring.

Als je paden gaat sluiten moet je goed kijken wat voor paden dat zijn. Er zijn paden die semi-verhard zijn. Het is veel werk om dat soort paden te sluiten want dan moet je veel stenen verwijderen.

Manieren op paden te sluiten:

- kruin op het pad gooien
- pad inzaaien met gras, heb je gelijk extra voedsel voor de herten.

Inrichting gebied voor roodwild:

Als advies wil ik je meegeven om eens te gaan kijken bij het Utrechts Landschap bij Willem III. Daar lopen damherten in het gebied en deze blijven daar ook. Je wilt het gebied zo inrichten dat de herten geen reden hebben om het gebied te verlaten. Dus er moet voldoende rust en voedsel zijn.

Maatschappelijke vs. natuurlijke stand:

Je hebt te maken met maatschappelijke stand. Je moet de balans vinden tussen verkeer, boeren en bosbouw/bosverjonging. Ik meen dat er 20 edelherten mogen lopen op de Utrechtse Heuvelrug als ze daar zelf daar komen. Dat is een stand die afgesproken is en voldoet aan de eisen die de maatschappij blijkbaar stelt.

Verstoring door recreanten:

Herten hebben niet zoveel last van ruiters. De geur van het paard maskeert de geur van het mens. Het silhouet is ook minder angstaanjagend. Je kunt ook sturen met je paden, laat je ruitersporen niet door rustgebieden lopen.

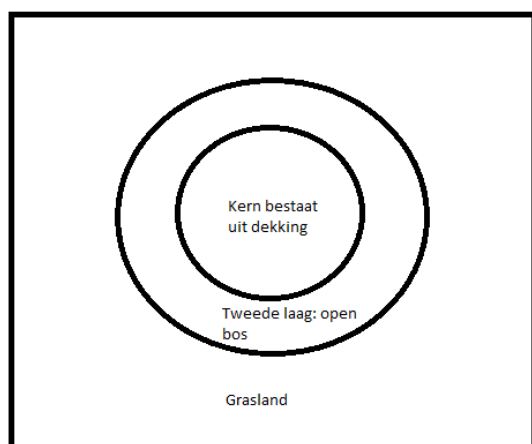
Lawaai met aankomen is niet erg, dan zijn herten alvast alert. Dit is bijna beter dan heel stil aankomen. Dan schrikken de herten omdat ze niet verwachten dat er iets aankomt. Als herten recreanten alvast horen kunnen ze rustig bepalen of ze de dekking willen opzoeken.

Gebiedsvoorwaarden:

Als Staatsbosbeheer de terugkomst van edelherten ondersteunt, moeten zij het gebied geschikt maken. Stap 1 is bepalen waar een gebied aan moet voldoen. Daarna bepaal je de plekken waar je geschikt rust- en foerageergebied wil maken. Deze plekken moeten tussen de 50-100 ha zijn.

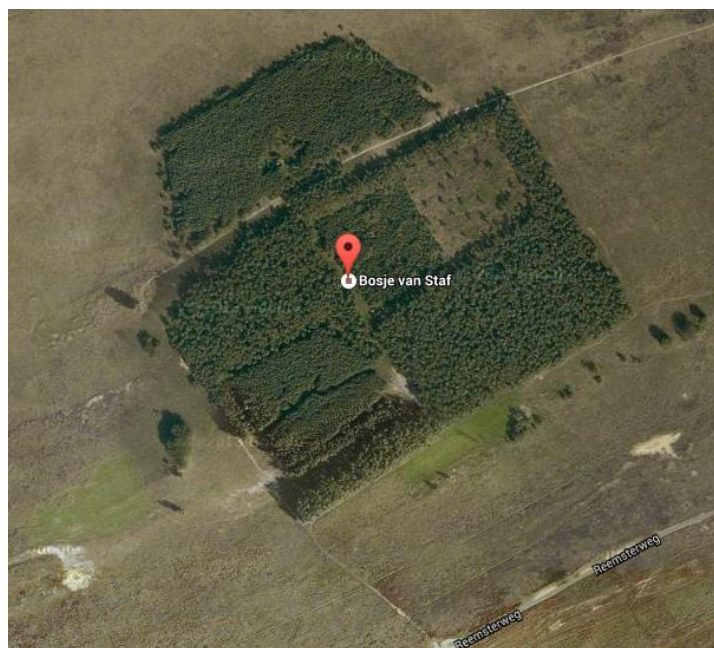
Kijk eens naar het Bosje van Staf als inspiratie voor de inrichting. Als je de gebieden op die manier inricht dan worden de edelherten ook zichtbaar. Let op: geen paden naar de kern van het gebied!

Zie afbeelding 1 en 2 voor grafische weergave van gebiedsvoorwaarden.

Pad, niet door het gebied!

Afbeelding 1, schematische weergave inrichting.

Afbeelding 2, inrichting bosje van Staf, NP Hoge Veluwe

Aanbevolen literatuur:

Störung von Rot- und Rehwild 1 t/m 4

Reiten im Wohnraum der Wildtiere

Human Co-use on Wildlife Overpasses: Impact of recreational pressure on overpass use by mammals in the Netherlands

Recreatief medegebruik van ecoducten

Bijlage 12 Nationaal Park Hoge Veluwe, Jakob Leidekker

Hoe gaat de Hoge Veluwe om met ruiters?

De Hoge Veluwe heeft minder ruiters dan andere gebieden. We hebben 30-40 kilometer ruiterpad en zo'n 1500 ruiters per jaar. In vergelijking met andere gebieden is dit niet zoveel.

Hoge Veluwe: terecht dat ruiters niet meer mogen struinen?

Wij kijken vanuit het gedrag van edelherten. Daar waren tekenen dat er verstoring plaatsvond; de edelherten stonden in grote groepen. Van nature doen zij dit niet. Daarom proberen we of de edelherten, nu het struinen niet meer mag, ander gedrag gaan vertonen.

Wat zijn de ervaringen met ruitersport en edelherten?

Onze ervaring is dat edelherten zich niet zoveel aantrekken van ruiters. Als gedrag altijd hetzelfde is leren edelherten dat herkennen en weten ze op een gegeven moment dat er geen dreiging is.

Voor wat voor verstoring zijn edelherten gevoelig?

Edelherten wennen aan gedrag. Zolang het gedrag van ruiters voorspelbaar is, raken ze niet verstoort. Voorbeeld: ik heb liever een helikopter die overvliegt vanuit de militaire vliegbasis dan een luchtballon. De helikopter dat kennen ze en dat komt met veel lawaai aan. Dan gaat de kop even omhoog en daarna grazen ze gewoon verder. Terwijl een luchtballon veel stiller aankomt, en dan gaat er opeens een vlam voor de hete lucht aan, wat veel onverwacht lawaai veroorzaakt. Daar schrikken edelherten van. Ik heb liever een gezin dat zingend over de paden loopt dan iemand die aan het sluipen is. Dat gezin is voorspelbaar en zien edelherten vanaf grote afstand aankomen. Iemand die aan het sluipen is, staat 'opeens' dichtbij.

Educatie naar ruiters? Ander gedrag nodig?

Zolang ruiters zich rustig gedragen en op de paden blijven is er eigenlijk geen probleem.

Wat is er nodig voor succesvolle introductie in het NP Utrechtse Heuvelrug en hoe kan SBB daarop inspelen?

Je moet de voorwaarden scheppen: rust, voedsel en voortplanting. Er is genoeg veel onderzoek geweest naar die basisvoorwaarden, die onderzoeken kun je hiervoor gebruiken.

Onderzoek wijst uit dat het realistisch is dat er een populatie kan voorkomen op de Utrechtse Heuvelrug. Ondersteun jij dit?

Er is onderzoek geweest dus dat het kan, geloof ik wel. Dit vraagstuk speelt al vanaf de jaren '90. De vraag is of je het moet willen. Op de Veluwe kunnen we al nauwelijks de populatie onder controle houden. Als je (meer) edelherten hebt, dan heb je ook meer aanrijdingen. Klinkt heel logisch, maar veel mensen bedenken dit niet. Als je (meer) edelherten hebt, krijg je minder zangvogels en minder biodiversiteit (Oostvaardersplassen). Als de stand heel laag is, heb je eerst een lichte stijging. De stand blijft alleen niet laag want er gaat voortplanting plaatsvinden.

Het maatschappelijk draagvlak is heel belangrijk. Er is op dit moment geen probleem op de Utrechtse Heuvelrug. En dan ga je een probleem introduceren! Natuurlijk; iedereen vindt het leuk om edelherten te zien. Maar als deze in de tuin staan en de tuinplanten opeten, dan is het opeens minder leuk. En de eerste aanrijding op de snelweg wil ik ook niet meemaken. Moet je je voorstellen dat er een edelhert de A12 oploopt en daar aangereden wordt. Wat er dan gebeurt met het draagvlak voor natuur in Nederland.

Wordt er een gebruikersbijdrage gevraagd voor ruiterspaden?

Nee, dit zit bij de entree in. De Hoge Veluwe is anders dan de 'reguliere' natuursector. Wij ondernemen al heel lang. Daar hebben wij verdienmodellen op ontwikkeld. Wij zorgen al heel lang voor onze eigen inkomsten. Andere organisaties kregen subsidie; toen dat veranderde zaten zij met een probleem. In het verleden is bij veel organisaties niet goed nagedacht over ondernemen omdat er toch genoeg geld was uit subsidie. Daardoor zitten zij nu met een probleem. De natuursector moet anders gaan denken.

W.V.T.T.K.

Voor je onderzoek zou ik insteken met de vraag 'wie heeft baat bij de ruiterspaden'. Ook moet je helder krijgen waarom Staatsbosbeheer ruiterspaden wil in haar gebieden. Als Staatsbosbeheer iets wil, dan kost dat nou eenmaal geld. Je bent verantwoordelijk voor wat je wilt. Als de maneges ruiterspaden willen, dan hebben zij een belang. Dan kun je vragen; 'maar wat draag jij bij?'

Op die manier krijg je scherp waar het belang precies zit en wie daar dus dan ook geld in moet investeren.

Bijlage 13, KNHS Coen Langkemper en Marjolein van Unen

(Marjolein is halverwege het gesprek aangesloten)

Korte introductie van de KNHS en waar zij zich mee bezig houden?

De KNHS is een federatie voor allerlei vormen van paardensport. Daaronder vallen ongeveer 16 verschillende takken, waarvan het wedstrijdrijden een belangrijk onderdeel is. Het unieke aan de KNHS is dat zij zich ook bezig houden met recreatie. Dit uit zich in bijvoorbeeld het organiseren van Enjoy the Ride ritten.

Wat zijn de voorwaarden waar ruiterspaden aan moeten voldoen vanuit het oogpunt van de ruitersport?

De KNHS heeft hiervoor een handboek uitgebracht. Het belangrijkste van het pad is veiligheid. We accepteren best dat er soms boomwortels in een pad zitten, dat hoort ook bij het buiten rijden. Maar de situatie mag niet onveilig worden.

Hoe staat de KNHS tegenover de bezuinigingen? Houden zij zich ook bezig met politieke lobby?

Wij verschillen niet van fietsers en wandelaars. Politieke lobby is lastig voor regioconsulenten omdat je er heel vroeg bij moet zijn. Anders heb je ook geen inspraak meer. De provincie Utrecht houdt zich bijna niet bezig met de paardensport.

Hoe staat KNHS tegenover gebruikersbijdragen?

Er moet een wildgroei aan allerlei passen voorkomen worden. Als er al zo iets zou komen moet er 1 pas komen voor het gehele NP Utrechtse Heuvelrug. En de prijs moet realistisch en goed onderbouwd zijn. De inkomsten van de pas moeten dan alleen geïnvesteerd worden in het onderhoud van de ruiterspaden of het eventueel aanleggen van nieuwe paden.

Is er een beeld van hoeveel ruiters er in deze omgeving buitenritten maken? Hoe zou ik dit beeld kunnen vormen?

Het is lastig om te zeggen hoeveel mensen er gebruik maken van de paden. Buiten rijden hoort bij de training van paarden. Er zijn in de omgeving veel mensen die paarden hebben, daarom denk ik dat de paden veel gebruikt worden.

Willen ruiters participeren? Beste vorm voor participatie? Wat zie jij in werkdagen? Stukken route adopteren?

Ik heb gemerkt dat de beste manier is om ruiters in hun directe omgeving te laten werken aan het pad. Zo hebben ze meer binding en ontstaat er een soort trots op 'hun pad'. Je kunt mensen het lichte snoeiwerk laten doen. Machinewerk laten doen door vrijwilligers is vaak niet haalbaar.

Het is aan te raden om de gebieden te verdelen in sectoren en vrijwilligers een aangewezen gedeelte te laten werken. Groepen vrijwilligers kunnen zo rond de 10 kilometer onderhouden, dat maakt het overzichtelijk. De KNHS kan hier ook wel in bemiddelen.

Staatsbosbeheer doet er goed aan om ook bedrijven te betrekken. Zij hebben economisch belang bij het behouden van ruiterspaden.

Hoe kunnen de gebruikers van de ruiterspaden georganiseerd worden zodat zij zelf de ruiterspaden helpen onderhouden?

In feite is dat de Facebook-groep die Marieke van de NVVR heeft opgericht.

Wat zijn de kostenposten voor het beheer van de ruiterspaden, inclusief toezicht en VTA-controle? Heeft de KNHS normkosten ter beschikking?

Jan de Groot, oud beheerder van Staatsbosbeheer, had voor 50 kilometer 5000 euro per jaar nodig. Je moet uitgaan van de daadwerkelijke kosten, gebaseerd op jaarlijkse activiteiten (inventariseren, slepen, VTA-controle). De afschrijving van routepaaltjes is 15 jaar, die kosten kan je meenemen. De KNHS heeft hier geen normkosten voor. Maar veel eigenaren rekenen allerlei 'extra kosten'. Bijvoorbeeld 'toegang tot het bos' of de kosten voor de boa voor de controle.

Marjolein; Je kunt bij Ten Treek eens vragen of zij de posten uitgesplitst hebben. Misschien zijn op die manier normkosten te achterhalen. Ik schat dat het onderhoud zo tussen de 100-200 euro per kilometer per jaar is.

Wat zijn de belangrijkste knelpunten en hoe zijn deze het beste beoordelen?

Uitgaan van veiligheid/voorkomen blessures en overzichtelijkheid.

Hoe omgaan met:

Prikkeldraad langs het ruiterspad

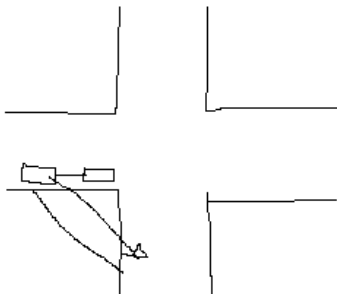
Berm toevoegen van 80-90 cm aan de ruiterskant indien prikkeldraad echt noodzakelijk is om vee binnen rasters te houden.

Modderige plekken. Wanneer zijn deze nou echt een probleem?

Modder kun je stapsgewijs passeren. Maar de situatie moet wel overzichtelijk blijven. Ik zou aanhouden: als de boswachter er met onderhoudsmateriaal doorheen kan, kan een paard dat in principe ook.

Verkeerssituaties: hoever terugkappen?

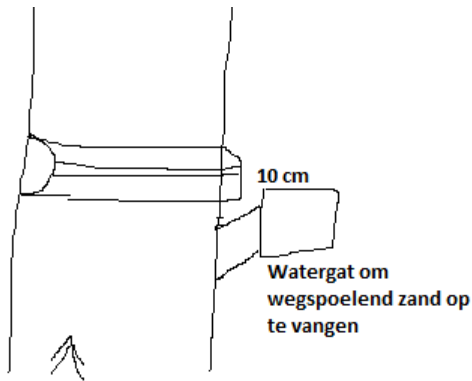
De situatie moet overzichtelijk zijn. Je kunt naast de kruising opstalmogelijkheid maken. De afbeelding illustreert een aanspanning. De koetsier zit achter het paard. Als er hoge begroeiing naast de kruising staat, kan de koetsier de verkeerssituatie niet overzien.

Erosie op de paden?

Ik ken een plek waar puin gebruikt is in een poging om de ondergrond vast te houden. Dit puin heeft scherpe randen en is ongeschikt om te gebruiken op een ruiterspad.

Op hele steile stukken zou je trappetjes kunnen maken, maar dit spoelt uiteindelijk ook weg. Het beste is misschien wat nu gedaan wordt: zand opnieuw opbrengen. Om het proces iets te vertragen kun je een watergat, niet direct naast het pad maar met een goot ernaar toe, aanleggen. Hier kan zand in opgevangen worden. De verhogingen in het pad mogen ongeveer 10 zijn. De breedte van de verhogingen 1-1,5 meter.

Recreatiezoning (met name met mountainbikers)

Problemen zijn er altijd. Kruisingen met mountainbikers moeten zo overzichtelijk mogelijk zijn en niet met te grote vaart.
 pararel rijden ook liever niet.

Wildroosters?

Opstapje toevoegen is in principe voldoende. In het KNHS boek staan ook allerlei constructies.

W.V.T.T.K.

Paardenpad = niet voor menners
 Ruiterspad = voor paarden en menners
 menpad = voor menners